

Academiejaar

2023-2024

Afval

cultuur en natuur in de prullenbak?

Roos van der Zaan

Wijsbegeerte

Masterproef ingediend voor het behalen van de titel van Master in de Wijsbegeerte

Promotor

Prof. dr. Arthur Cools

Universiteit Antwerpen

**Faculteit Letteren
en Wijsbegeerte**

AFVAL

---

cultuur en natuur
in de prullenbak?

Roos van der Zaan

Marian and I saw products as garbage even when they sat gleaming on store shelves, yet unbought. We didn't say, What kind of casserole will that make? We said, What kind of garbage will that make? Safe, clean, neat, easily disposed of? Can the package be recycled and come back as a tawny envelope that is difficult to lick closed? First we saw the garbage, then we saw the product as food or lightbulbs or dandruff shampoo. How does it measure up as waste, we asked. We asked whether it is responsible to eat a certain item if the package the item comes in will live a million years.

Don DeLillo, *Underworld* (1997)

Abstract

Deze masterthesis onderzoekt het natuur-cultuuronderscheid in relatie tot afval, met bijzondere aandacht voor de filosofische perspectieven van het nieuw materialisme en het historisch materialisme. Het doel van het onderzoek is om aan te tonen dat de studie van afval een nieuw licht werpt op de relevantie van dit onderscheid ten tijde van de ecologische crisis. De methodiek van deze masterthesis omvat een vergelijking tussen de monistische ontologie van het nieuw materialisme en de dualistische ontologieën van het symbolisch-structuralisme en het economisch-materialisme, in relatie tot de studie van afval. Er wordt daarbij een kritische evaluatie geboden van de cultuurfilosofische these dat de materialiteit van afval het natuur-cultuuronderscheid ondermijnt en enkel begrepen kan worden vanuit de monistische ontologie van het nieuw materialisme.

De thesis is opgebouwd uit twee delen. In het eerste deel wordt het nieuw materialisme geïntroduceerd als een filosofische stroming die binnen het onderzoeksdomein van de Waste Studies aandacht vraagt voor de materialiteit van afval. Vanuit een analyse van de afvalproblematiek wordt betoogd dat de afvalcrisis een crisis van de materiële cultuur is, waarbij de materialiteit van afval wordt miskend. Het nieuw materialisme biedt een ontologische herformulering van materie, waardoor het mogelijk is om de actieve vermogens van afval te analyseren. In het tweede deel van de thesis wordt de nieuw materialistische these geconfronteerd met de constructivistische theorieën van afval. Vanuit het symbolisch-structuralisme wordt de stelling ontwikkeld dat het nieuw materialisme, in strijd met de monistische ontologie, reeds een bepaald onderscheid tussen natuur en cultuur vooronderstelt om afval te kunnen conceptualiseren. Vanuit het economisch-materialisme wordt de marxistische kritiek ontwikkeld dat het nieuw materialisme de identiteit tussen natuur en cultuur als gegeven beschouwt, terwijl deze historisch begrepen dient te worden vanuit de hybridisering van de natuur door het kapitalisme.

Het onderzoek concludeert dat het nieuw materialisme weliswaar inzicht biedt in de materiële vermogens van afval, maar niet in staat is om de sociaal-economische dimensies van afval te analyseren. Er wordt daarom voorgesteld om verder onderzoek te verrichten naar een mogelijke synthese van de nieuw materialistische en constructivistische benaderingen van afval.

Kernwoorden: afval, waste studies, natuur-cultuuronderscheid, nieuw materialisme, monisme, historisch materialisme

Word count: 25016

Masterproef zonder praktijkmoment (21 SP) met omvang van 20.000 à 30.000 woorden

Dankwoord

Het schrijven van een masterthesis gaat niet altijd over rozen. Gelukkig ben ik in het schrijfproces bijgestaan door een promotor die zijn taak in de meest eigenlijke zin van het woord opnam. Professor Arthur Cools, bedankt voor uw vertrouwen en toewijding. Ik heb dankzij uw begeleiding als filosoof mijn stem gevonden in het academisch debat over afval. Op de achtergrond speelde daarbij ook het werk van de Nederlandse filosoof Lisa Doeland een belangrijke rol. Haar filosofische verhandelingen over afval vormden een motivatie om mijn eigen onderzoek naar dit onorthodoxe thema te verrichten.

Bedankt, lieve familie, om het natuurmetabolisme op gang te houden. Niets wordt uit het niets gecreëerd en zonder jullie materiële en morele steun was dit ‘huzarenstukje’ nooit van de grond gekomen. Elien, we hebben deze periode uit ons leven samen doorstaan, op naar de volgende (berg)etappe! Lieve, bedankt voor de illustratie die op mijn titelblad prijkt! Ma en pa, piep, bedankt om mijn schoolcarrière mogelijk te maken. Mijn Poperingse familie, Nancy en Hans, met jullie heb ik echt ‘chance’! Kibom, *thank you for your encouragement*. Katje Roosje, bedankt voor je vele kopjes.

In het tijdsbestek dat ik aan deze thesis heb gewijd, heb ik twee mensen verloren die me zeer dierbaar zijn. Opa, bedankt om altijd uw luisterend oor te bieden, ik besef hoe waardevol uw belangstelling voor mij was. Erik, ik had nooit gedacht dat ik deze periode in mijn leven zou afsluiten zonder jou. Je bent voor altijd mijn vriend.

Inhoud

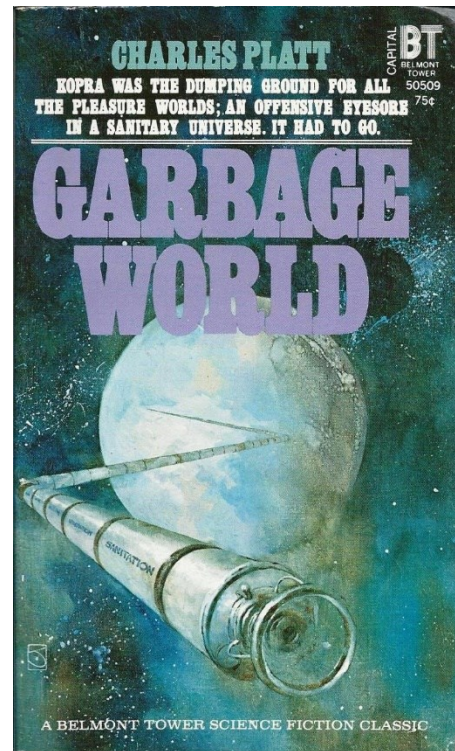
Abstract	i
Dankwoord	ii
Inleiding	1
Situering van het onderzoek.....	1
Vraagstelling en structuur van de thesis	2
1 Afval: een nieuw materialisme	4
1.1 Afval als filosofisch studieonderwerp	4
1.2 Afvalcrisis: de noodzaak van een nieuw materialisme	5
1.2.1 Het afvallandschap	5
1.2.2 De materiële cultuur van de wegwerpmaatschappij	8
1.2.3 Afvalcrisis als materiële crisis	12
1.3 Een ontologie van afvalmaterie	17
1.3.1 Nieuw materialisme: een posthumanistische ontologie	17
1.3.2 De materiële handelingsvermogens van (afval)dingen	20
1.3.3 Afval: een hybride actant in een netwerk	23
2 De sociale constructie van afval	26
2.1 Afval: een sociaal construct	26
2.1.1 Het symbolisch-structuralisme	27
2.1.2 Af-val: op het snijvlak van natuur en cultuur	29
2.1.3 Afval: een product van menselijke teleologie	32
2.2 Afval: een kapitalistisch construct	34
2.2.1 Het economisch-materialisme.....	35
2.2.2 Afval vanuit het natuur-cultuurmetabolisme van het kapitalisme	37
2.3 Kritiek op het identiteitsdenken	43
2.3.1 Lukács' methodologisch-dualisme.....	44
2.3.2 Kritiek op het monisme	46

Besluit.....	50
Bibliografie	53
Figurenlijst.....	59

Inleiding

Situering van het onderzoek

Beste lezer, of u nu een wijsgeer (in spe), wetenschapper of welgemeende leek bent, er is waarschijnlijk één advies dat u mij, auteur van deze masterthesis, zult geven: *'schrijf geen prul'*. Er is immers al genoeg prul op de wereld, waar u uw zuurverdiende centen en kostbare tijd niet aan zou willen verspillen. Bovendien beoefen ik een ernstige, zij het een in onze tijd miskende, wetenschap, en dien ik op een of andere manier haar vaandel te dragen. Wel, uw goedbedoelde advies kan wat mij betreft direct de prullenbak in. Waarschijnlijk had u al zo'n donkerbruin vermoeden. Waarom dient u dan toch te blijven plakken? Hoewel een afvalwereld in 1971 nog als pulp en sciencefiction gold, is het anno 2024 de realiteit waar we mee in het reine dienen te komen. We leven in een wegwerpcultuur. Afval, en het wegwerpen ervan, vormt sinds de industriële revolutie en de introductie van massaproductie een centraal aspect van onze materiële cultuur. Er zijn voorwerpen die we ons hele leven bij ons houden, maar het gros van de dingen verbruiken we, laten we achter of gooien we weg. Dat varieert van verpakkingen, etensresten en brandstoffen, tot meubilair, voertuigen of zelfs ons onderkomen. Van alles wat we aanschaffen of creëren, weten we dat het in principe weg kan, en waarschijnlijk door iets anders vervangen kan worden. Al die materie moet ergens vandaan komen, en gaat ook weer ergens naartoe. Dit betekent dat we door onze materiële omgang met dingen evengoed in een wegwerpnatuur leven. Die natuur beperkt zich overigens niet tot de aarde: ook rond de aarde bevindt zich steeds meer ruimteschroot. De techno-optimisten onder ons zien hier misschien geen probleem in: zolang er ruimte is om afval op te bergen, en technologie ons in staat stelt om dit steeds effectiever te doen, is er van een afvalprobleem geen sprake. Volgens de visie van een afvalverwerkingsindustriële kan afval beschouwd worden als datgene wat de industrie teruggeeft aan de natuur, na materiaal uit de natuur genomen te hebben (Kennedy 2008, 3). Toch zouden velen intuïtief stellen dat afval noch tot cultuur, noch tot natuur behoort. Hoewel afval als een typisch cultuurproduct geldt, iets wat tot stand komt omdat mensen het waardevolle van het waardeloze onderscheiden, is het per definitie iets wat uit de cultuur verstoten wordt (Scanlan 2005, 15). Wat niet langer bruikbaar, waardevol of wenselijk is om te behouden, heeft een verstorend effect

Figuur 1: Afvalwereld (Charles Platt, 1971) (bron: Amazon)

in een omgeving die voornamelijk uit waardevolle dingen bestaat (Gutauskas 2023, 74). Anderzijds lijkt afval ook niet thuis te horen in de natuur. Het doet afbreuk aan de esthetische beleving van de natuur en het heeft bovendien een schadelijk effect op het ecosysteem. Fundamenteel gezien bestaat er bovendien geen afval in de natuur. Alles wat dood is, wordt door de circulaire werking terug opgenomen in het leven. Veel afvalmaterie breekt met deze cyclus, omdat het vanwege de materiële eigenschappen niet of moeilijk afgebroken kan worden. Er kan dus gesteld worden dat afval moeilijk gecategoriseerd kan worden als cultuur of natuur, en zich eerder op het snijvlak tussen beide bevindt. Hoewel deze afbakening in het eerste opzicht misschien futiel lijkt, gaat er wel degelijk een groot belang mee gemoeid. Hoe het concept van afval gekaderd wordt, bepaalt namelijk al voor een groot deel welke oplossing er gezocht wordt voor het afvalprobleem (Hird 2023, 8). Het bepaalt eveneens of het überhaupt als een probleem wordt opgevat. Het concept van afval en het bijbehorende onderscheid tussen natuur en cultuur is dan ook het voornaamste discussiepunt tussen de traditionele constructivistische benadering van afval, en de recente nieuw materialistische benadering ervan. Volgens nieuw materialisten moet het natuur-cultuuronderscheid in de prullenbak verdwijnen, als we ten tijde van de klimaatcrisis echt willen begrijpen wat afval is. Sterker nog, het onderscheid tussen de menselijke en de natuurlijke wereld uit de westerse metafysica zou juist de oorzaak zijn van de technologische toe-eigening van de natuur en het afval dat daarmee gepaard gaat (Scanlan 2005, 10). Volgens de eerder constructivistische benadering van het historisch materialisme lijkt juist het tegenovergestelde waar: het analytische verschil tussen cultuur en natuur moet bewaakt worden om de instrumentalisering van de niet-menselijke natuur geen vrij baan te geven. Terwijl de afvalwereld nieuw materialisten ertoe beweegt om het dualisme af te schaffen, achten historisch materialisten het noodzakelijk om een methodisch dualisme te behouden.

Vraagstelling en structuur van de thesis

In deze masterthesis wordt een kritische evaluatie geboden van de nieuw materialistische theorie van afval. Dit is relevant omdat het nieuw materialisme een cultuurfilosofische these over afval heeft, die momenteel een verschuiving teweeg brengt in het overwegend sociaal wetenschappelijk domein van de *Waste Studies*. Meer specifiek wordt de claim getoetst dat de materialiteit van afval het natuur-cultuuronderscheid ondermijnt en enkel begrepen kan worden vanuit een monistische ontologie. De methodiek van deze masterthesis bestaat uit een kritische analyse en vergelijking van de monistische ontologie van het nieuw materialisme met de dualistische ontologieën van het symbolisch-structuralisme en het economisch-materialisme, in relatie tot de studie van afval. Hierbij neem ik de stelling in dat het nieuw materialisme, in strijd met de monistische ontologie, reeds een bepaald

onderscheid tussen natuur en cultuur vooronderstelt afval te kunnen conceptualiseren. Mijn tweede, aanvullende kritiek op de nieuw materialistische these is dat ze de identiteit tussen natuur en cultuur als gegeven beschouwt, terwijl deze historisch begrepen dient te worden vanuit de hybridisering van de natuur door het kapitalisme. Het doel van mijn masterthesis is om aan te tonen dat de studie van afval een nieuw licht werpt op de relevantie van het natuur-cultuuronderscheid ten tijde van de ecologische crisis.

De masterthesis is verdeeld in twee hoofdstukken. In het eerste hoofdstuk wordt het nieuw materialisme geïntroduceerd als een filosofische stroming die binnen het onderzoeksdomein van de *Waste Studies* aandacht vraagt voor de materialiteit van afval. Allereerst wordt er beschreven wat de staat is van filosofisch onderzoek naar afval (hoofdstuk 1.1). Vervolgens wordt er vanuit een analyse van de afvalproblematiek (hoofdstuk 1.2.1) en de materiële cultuur van de wegwerpmaatschappij (hoofdstuk 1.2.2) geconcludeerd dat de afvalcrisis een materiële en ontologische crisis is (hoofdstuk 1.2.3). In het derde en laatste deelhoofdstuk (hoofdstuk 1.3) wordt de nieuw materialistische ontologie van afvalmaterie uiteengezet. Het nieuw materialisme wordt geïntroduceerd als een posthumane ontologie (hoofdstuk 1.3.1), die via een herformulering van materie en materiële handelingsvermogens (hoofdstuk 1.3.2) een nieuw concept van afval als hybride actant uitwerkt (hoofdstuk 1.3.3). In het tweede hoofdstuk wordt de monistische opvatting van afval van het nieuw materialisme geconfronteerd met de dualistische ontologieën van afval van het symbolisch-structuralisme (hoofdstuk 2.1) en het economisch-materialisme (hoofdstuk 2.2 en 2.3). Na een introductie van de symbolisch-structuralistische benadering van afval (hoofdstuk 2.1.1), wordt er beargumenteerd dat afval ontstaat vanuit het natuur-cultuuronderscheid (hoofdstuk 2.1.2) en de specifieke handelingsvermogens van de mens (hoofdstuk 2.1.3). Vervolgens wordt de economisch-materialistische benadering van afval geïntroduceerd (hoofdstuk 2.2.1), waarna vanuit een marxistisch perspectief wordt beargumenteerd dat afval ontstaat vanuit het natuur-cultuurmetabolisme van het kapitalisme (hoofdstuk 2.2.2). In het laatste deelhoofdstuk (hoofdstuk 2.3) wordt er vanuit het methodisch dualisme van Lukács (hoofdstuk 2.3.1) de kritiek geformuleerd dat het monisme de natuur-cultuuridentiteit als gegeven beschouwt, terwijl deze het resultaat is van het natuur-cultuurmetabolisme van het kapitalisme (hoofdstuk 2.3.2). Er wordt geconcludeerd dat het nieuw materialisme weliswaar inzicht biedt in de materialiteit van afval, maar niet in staat is om de sociaal-economische dimensies van afval te analyseren. Er wordt daarom voorgesteld om verder onderzoek te verrichten naar een mogelijke synthese van de nieuw materialistische en constructivistische benaderingen van afval.

1 Afval: een nieuw materialisme

1.1 Afval als filosofisch studieonderwerp

Afval is in de wetenschappen vrijwel uitsluitend een onderwerp van empirische studie. In technische studies ligt de nadruk daarbij vooral op de verwerking van afval (Gregson en Crang 2010, 1026). In niet-technische studies behoort de studie van afval met name tot het domein van de sociale wetenschappen, in het bijzonder de antropologie, sociologie, geografie en milieuwetenschappen. Vanuit de humane wetenschappen heeft geschiedenis bijgedragen aan het interdisciplinaire onderzoeksdomein van de afvalstudies (Gille en Lepawsky 2022, 4).¹ In tegenstelling tot de genoemde wetenschappen, die het belang van afval erkennen, bestaat er geen filosofische traditie met betrekking tot de studie van afval (Gutauskas 2023, 71). Dit kan gekaderd worden in de canon van de westerse filosofie. Hoewel er historisch gezien een aanzienlijk aantal filosofen zijn geweest die in hun werk aandacht hadden voor de materiële cultuur, was dit telkens als onderdeel van een filosofisch project dat zich op andere ontwerpen concentreerde (Preston 2012, 2). Over het algemeen kan gesteld worden dat er in de westerse filosofie sinds Plato meer aandacht is voor immateriële ideeën en woorden, dan voor materiële dingen van de zintuiglijke wereld (Verbeek 2005, 1; Vallor 2020, 2). De Nederlandse filosoof Peter-Paul Verbeek spreekt zelfs over een '*horror materiae*' in de westerse filosofie sinds Plato, waarbij er een gerichtheid is op ideeën en woorden, waarvan stoffelijke en veranderlijke zaken verondersteld worden slechts een afschaduwing te zijn (Verbeek 2000, 11). Er bestaat dan ook niet zoiets als een filosofisch onderzoeksdomein van de materiële cultuur, of van artefacten. Toch is het zo dat ons dagelijks leven afhangt van een betrokkenheid op artefacten (Preston 2022). In het verlengde hiervan kan er ook een reflectie gemaakt worden over het belang van afval. Als levende organismen produceren we afval om te kunnen blijven voortbestaan. De creatie of het gebruik van artefacten resulteert eveneens in afval. Wanneer we een object niet langer waarderen of als onwenselijk beschouwen, bestempelen we het als afval. Afval kan dan ook worden beschouwd als een universeel en centraal gegeven in het menselijk bestaan. Dit geldt des te meer voor de huidige materiële cultuur in hoge-inkomenslanden, die ook wel bekend staat als de wegwerpcultuur. Dit roept de vraag op waarom filosofen zich niet hebben toegelegd op een analyse van afval. Zou een studie naar de aard van afval of de menselijke relatie tot afval geen inzicht kunnen bieden in de menselijke conditie en de relatie tussen cultuur tot natuur? In mijn thesis beargumenteer ik dat dit wel degelijk

---

¹ In Engelstalige literatuur wordt het wetenschappelijk onderzoeksdomein dat afval bestudeert, *Waste Studies* genoemd. Met oog op de leesbaarheid van mijn tekst kies ik ervoor om de Nederlandse vertaling 'afvalstudies' te hanteren.

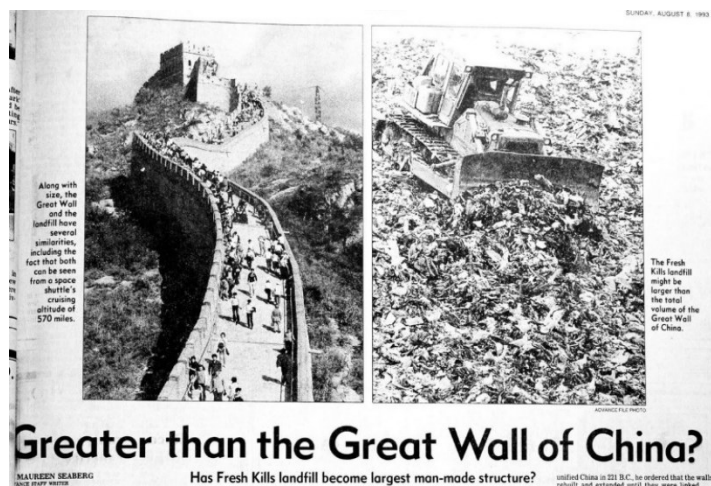
het geval is. Mijn schrijven kan dan ook als een pleidooi worden opgevat om afval als een waardig filosofisch thema te beschouwen.

Bij het ontbreken van gevestigde filosofische theorieën rond afval, stelt zich de vraag welke methodologie geschikt is om het fenomeen te onderzoeken. Hiervoor doe ik allereerst inspiratie op in de afvalstudies zelf. Hoewel er in de filosofie nauwelijks interesse is in afval, klinkt er in de afvalstudies een oproep om afval filosofisch te onderzoeken. Meer specifiek gaat het om de oproep om afval vanuit het stoffelijke te denken, in plaats van deze materialiteit als gegeven en in zekere mate als secundair te beschouwen, zoals dat volgens Hawkins in veel studies het geval is (Hawkins 2018, 94). In de afvalstudies wordt aansluiting gezocht bij de materiële en ontologische wende die zich voltrekt in de sociale, humane en cultuurwetenschappen. Deze wende wordt aangestuurd door een posthumane denkrichting die ook wel wordt aangeduid met de overkoepelende term *'new materialism(s)'* (Coole en Frost 2010, 4).² Vanwege de expliciete stellingname over de ontologie van materie vormt het nieuw materialisme een bruikbaar aanknopingspunt voor een filosofische benadering van afval.

1.2 Afvalcrisis: de noodzaak van een nieuw materialisme

1.2.1 Het afvallandschap

Er bestaat een mythe dat de voormalige Fresh Kills vuilnisbelt, evenals de Chinese Muur, te zien zou zijn vanop de maan. Deze vuilnisbelt in New York, die aan het einde van de vorige eeuw als de grootste ter wereld gold, werd immers beschouwd als de grootste menselijke constructie op de planeet (Seaberg 1993). Op de mensgemaakte bergtoppen of *'alps of garbage'* kon bij wijze van spreken 's

Figuur 2: “Groter dan de Grote Muur van China? Is de Fresh Kills vuilnisbelt de grootste mensgemaakte structuur?” (Seaberg, 1993)

² In mijn thesis spreek ik over ‘het nieuw materialisme’. Dit is een hedendaagse denkrichting die verder onderverdeeld kan worden in (sub)stromingen. Indien relevant zal ik benoemen met welke specifieke auteurs of theorieën een bepaald nieuw materialistisch gedachtegoed geassocieerd wordt. Voor een tentatief overzicht van de stromingen van het nieuw materialisme verwijst ik de lezer naar het artikel *Nieuw materialisme: een cartografie* (Geerts 2021).

winters geskied worden, als het plan om het van kunstsneeuw te voorzien niet was gestaakt (Hummel 1969). De patriottische krantenkop (zie figuur 2) is emblematisch voor een denken dat afvalproductie en -verwerking associeert met menselijke vooruitgang en triomf over de natuur. Het feit dat de Amerikaanse burger zoveel kan weggooien wordt gezien als een teken van weelde en een gezonde economie. Voor de opkomst van de massaproductie heerste er immers nog een schaarste aan objecten en was de gemiddelde burger ertoe gedwongen om zo zuinig mogelijk met materiaal om te gaan, dingen te repareren en om zo min mogelijk weg te gooien (Spears 2001, 18). Anno 2024 is een ongebreidelde verheerlijking van een afvalberg moeilijk meer voor te stellen. Er is sprake van een groeiend besef van de ecologische keerzijde van ons consumentenafval. De berg die ooit wedijverde met de Chinese Muur is inmiddels onder publieke druk buiten gebruik gesteld. De afvalmassa is bedekt met lagen ondoordringbaar plastic en afdek materiaal waarop een park wordt aangelegd (Lippard 2016). Onder het mom van *“Recycling the land, revealing the future”* wordt er gewerkt aan het grootste park dat er sinds tijden in New York verwezenlijkt is (‘Freshkills Park’, z.d.). Is dit een vooruitblik op een groene, vuilnisvrije toekomst? Deze grootschalige groene oase kan begrepen worden als een duurzame vernieuwing, maar evengoed als een toevluchtsoord van de klimaateffecten van de onderliggende massa’s afval. De tonnen afval die er werden geherbergd, komen nu op een andere vuilplaats terecht (Lippard 2016). Hoewel de Fresh Kills-site vanwege de symbolische benaming en het roemruchte verleden bijzonder tot de verbeelding spreekt, is het slechts een topje van de (afval)(ijs)berg. Of zoals Gay Hawkins, cultuurwetenschapper en expert op het gebied van afvalstudies, het treffend verwoordt: *“Waste has become visible, a landscape in its own right.”* (Hawkins 2001, 10).

In 2020 werd het punt bereikt waarop de antropogene massa, dat wil zeggen de totale massa van de objecten en structuren van de door mens gemaakte materialen zoals beton, asfalt en plastic, groter is dan de totale levende biomassa van de aarde (Elhacham e.a. 2020). Als je je dan bedenkt dat afval als de som beschouwd kan worden van *“every object, plus time”* (Thill 2015, 8), vraag je je af waar die groeiende massa straks naartoe moet. Kan het überhaupt weg? In het Globale Noorden zien we afval als iets dat per definitie wegwerpbaar is. Hawkins noemt dit een ruimtelijke en technische fantasie (Hawkins 2001, 10). De ruimtelijke illusie dat afval verdwijnt, wordt in de hand gewerkt door onze culturele gewoontes rond afval. Vuilnis wegwerpen is zoals het toilet doorspoelen, stelt ecofilosoof Timothy Morton. Het is alsof ons vuil, zodra het toilet doorspoelt of de klep van de afvalbak dicht is, uit onze wereld is verdwenen. Morton spreekt in dit verband over een ‘ontologische zwanenhals’³: *“When we flush the toilet, we imagine that the U-bend takes the waste away into some ontologically*

---

³ Vertaling van Lisa Doeland (Doeland 2015)

alien realm” (Morton 2013, 115). Omdat we niet weten waar het naartoe gaat, lijkt het alsof we ongestoord kunnen weggooien wat we niet meer willen. Dit is een relatief recente ontwikkeling. De scheiding van het wegwerpen en het produceren, het consumeren en gebruiken van dingen, ontstaat pas rond de twintigste eeuw met de komst van de moderne consumentencultuur in Amerika (Strasser 1999, 109). Tegenwoordig is dit cultureel gebruik echter eigen aan de moderne vrijemarkteconomie (Spears 2001, 182). Afval wordt verwijderd uit woongebieden, overgedragen aan technici en buiten ons zicht verder verwerkt, waardoor het lijkt te zijn verdwenen. Bovendien verlegt de afvalproblematiek zich van hoge- naar lage-inkomenslanden. In het Globale Noorden kan de eigen massaproductie en overconsumptie nauwelijks worden bijgehouden. Veel afval wordt (illegaal) verscheept naar landen in het Globale Zuiden, die de sociale en ecologische lasten hiervan dragen (Valenzuela en Böhm 2017, 26; Cotta 2020). De assumptie dat afval weggeworpen kan worden, wordt door Hawkins eveneens een technische illusie genoemd. Dit heeft ermee te maken dat afval geïdentificeerd wordt met afvalverwerking, en daardoor gekaderd wordt als een technisch of technowetenschappelijk probleem (Hawkins 2001, 10; Gregson en Crang 2010, 1026; Myra J. Hird 2020, xi). Enerzijds wordt afval vertaald naar de manier waarop het wordt verwerkt. Afval wordt dan begrepen als een afvalstof met een bepaalde manier waarop het als grondstof of product legaal mag worden weggeworpen voor verdere verwerking, zoals gedefinieerd in het Vlaamse Materialendecreet (Morrens en De Bruyker 2022, 1). Er wordt dan een onderscheid gemaakt tussen de verschillende typen afvalstoffen, bijvoorbeeld huishoudelijke afvalstoffen als GFT-afval of PMD, die elk op een andere manier worden verwerkt. Aanvullend worden afvalstoffen begrepen als een mogelijke hulpbron die kan worden aangewend middels technieken als recyclage en herfabricage. Door afval met afvalverwerking te identificeren, wordt afval geacht samen te vallen met een categorie of beleidsmaatregel van het afvalmanagement. Afval wordt dan geproblematiseerd op het niveau van het categorische (Gregson en Crang 2010, 1026). De vraag is dan bijvoorbeeld: ‘Hoe kan er een technologie ontwikkeld worden die een bepaald type gevaarlijke afvalstof veilig kan verwerken?’. Milieuwetenschapper Myra Hird acht het eveneens typerend voor de postindustriële samenleving dat er een technowetenschappelijke oplossing wordt gezocht voor afval. Er is volgens haar sprake van een circulaire logica waarbij de wetenschap en de techniek, al dan niet gedreven door de belangen van de industrie, afvalproblemen zodanig articuleren dat elk probleem ons aan verdere technowetenschappelijke innovaties bindt die de oplossing moeten vormen. Zodanig wordt er ingezet op de ontwikkeling van stort- en bergingstechnieken, ondanks dat dit slechts tijdelijke oplossingen zijn (Hird 2020, xiiv-xiv). Anderzijds wordt er een duurzame oplossing gezocht in recyclagetechnieken die de ontwikkeling van een circulaire economie dienen te ondersteunen. Deze zogenaamde ‘zero waste’-strategie is het nieuwe duurzaamheidsparadigma dat onder andere door gouvernementele instituties als de Europese Commissie en de Verenigde Naties wordt bepleit als oplossing voor de toenemende

bronnenschaarste, klimaatverandering en milieuvervuiling (Zwier e.a. 2015, 355; Valenzuela en Böhm 2017, 26-29). Dit paradigma kadert de duurzaamheidsproblematiek als een technisch probleem van inefficiëntie dat enkel middels technische vooruitgang kan worden verholpen. Er is hierdoor geen ruimte meer voor alternatieve, niet-technische denkwijzen over duurzaamheidsproblemen als de afvalcrisis (Zwier e.a. 2015, 257). Dit wordt niet alleen problematisch geacht omdat er vragen gesteld kunnen worden over de uitvoerbaarheid van de aangereikte technische oplossingen, die volgens sommige critici van de zero waste-strategie uitgaan van een *'fantasy future'* (Zwier e.a. 2015, 358), maar ook omdat deze gestoeld zijn op foutieve assumpties over het eigenlijke probleem, namelijk afval. Hoe het concept van afval gekaderd wordt, bepaalt al voor een groot deel wat voor een oplossing voor het afvalprobleem gezocht wordt (Hird 2023, 8). In plaats van technologische *'quick fixes'* die ons het zicht op de achterliggende problematiek ontnemen (Doeland 2018, 71), moeten we proberen tot de kern van de afvalproblematiek te komen. Volgens een nieuwe stroming onderzoekers in de afvalstudies moet het probleem van afval niet zozeer bekeken worden op het niveau van het categorische, maar op het niveau van het ontologische en materiële (Gregson en Crang 2010, 1026). Dit is het onderwerp van de volgende twee paragrafen (hoofdstuk 1.2.2 en 1.2.3).

1.2.2 De materiële cultuur van de wegwerpmaatschappij

Zoals reeds werd aangehaald, stellen prominente onderzoekers uit de afvalstudies zoals Hawkins en Hird dat afval onterecht wordt begrepen als wegwerpbare objecten. Hoewel dit in de eerste plaats een kritiek lijkt op het huidige beleid rond afvalverwerking, gaat het eveneens om een fundamentele kritiek over de manier waarop de wetenschappen (afval)materie conceptualiseren. Dit betreft niet alleen de bijdrage van technische en natuurwetenschappen, maar ook de manier waarop er in de sociale en humane wetenschappen over materie wordt gedacht, en de reflectie hiervan in de hedendaagse materiële cultuur. In deze paragraaf wordt allereerst onderzocht wat het karakter is van de materiële cultuur volgens onderzoekers uit de afvalstudies. Aan de hand van deze analyse wordt in de volgende paragraaf (hoofdstuk 1.2.3) beargumenteerd dat de afvalcrisis begrepen moet worden vanuit de foutieve ontologische vooronderstellingen die aan de basis staan van de materiële cultuur.

In zijn onderzoek naar de ontologie van wegwerpobjecten stelt filosoof Greg Kennedy de pertinente vraag: *"What has happened, either in ourselves or in our material culture, that permits the former to trash such a huge quantity of the latter?"* (Kennedy 2008, ix). Hoe komt het met andere woorden, dat onze maatschappij een wegwerpmaatschappij is geworden waarin het vanzelfsprekend is om de eigen materiële cultuur weg te werpen? Hoewel afvalstudiesonderzoekers via verschillende methodes en invalshoeken tot hun antwoorden komen, zijn er een aantal gemene delers in hun analyse van de

materiële cultuur met betrekking tot de ontologie van afvalmaterie. Dit begint bij de premisse dat de cultuur en maatschappij, of zelfs het huidige tijdperk, gekarakteriseerd wordt door afval en verspilling van materie.⁴ Zo wordt er naast een wegwerpmaatschappij of -cultuur, gesproken over een ‘*waste-society*’ (Doeland 2020, 23), en doet ook de term ‘*garb-age*’ (Bragard 2013) of ‘*waste-age*’ (McGuirk 2022) een intrede. Deze termen reflecteren het veronderstelde belang van afval voor ons begrip van dit tijdsgewricht. De materiële cultuur van de huidige wegwerpmaatschappij karakteriseert zich volgens onderzoekers van afvalstudies door een immaterialisme, presentisme en verabsolutering van afval. In wat volgt wordt een uitleg van deze ontologische termen gegeven, en een verband tussen deze concepten gezocht.

Jane Bennett, Amerikaanse filosofe en prominente theoreticus van het nieuw materialisme, spreekt zich in haar boek *Vibrant Matter: A Political Ecology of Things* (J. Bennett 2010) uit tegen het Amerikaans materialisme. Volgens de filosofe wordt deze materiële cultuur gekenmerkt door hyperconsumptie waarbij consumptiegoederen aan de lopende band worden geproduceerd, geconsumeerd en weggegooid, terwijl de levenscyclus van producten steeds korter wordt. Deze hyperconsumptie resulteert volgens Bennett in antimaterialiteit, waarbij dingen als dood verschijnen, in plaats van als ‘vitale materie’ (*vital materiality*) (J. Bennett 2010, 5). Dat wil zeggen dat er maar weinig bewustzijn bestaat over de materialiteit van de dingen die worden gebruikt. Of sterker nog, er heerst een fundamentele desinteresse in materie, die volgens Bennett onterecht gepercipieerd wordt als inert en niet levensvatbaar (J. Bennett 2010, 5). Het verlies van materialiteit vormt eveneens een motivatie voor de postfenomenologie van Peter-Paul Verbeek in *De daadkracht der dingen* (Verbeek 2000). Verbeek spreekt in navolging van de Duitse filosoof Günther Anders over de dood der dingen die onze huidige materiële cultuur kenmerkt. Volgens Anders leven we sinds de massaproductie in een tweede Plato's tijdperk waarbij het niet zozeer draait om afzonderlijke gebruiksvoorwerpen, maar om de ideeën of blauwdrukken waarop ze gebaseerd zijn. De blauwdrukken overleven de gebruiksvoorwerpen die ontworpen zijn om telkens geproduceerd, geconsumeerd, weggeworpen en vervangen te worden (Verbeek 2000, 38-39). Hoewel het in de regel gaat om in potentie sterke en duurzame materialen zoals plastic, wordt het geproduceerd en geconsumeerd als een zeer vergankelijk materiaal dat na kort gebruik niet meer bruikbaar of herstelbaar is, en hoogstens gerecycleerd kan worden (Strasser 1999, 266; Hawkins 2018, 93). Kennedy maakt de analogie met een flesje Coca-Cola. We consumeren volgens de filosoof niet zozeer de inhoud, maar de fles. Cola wordt als een onveranderlijk idee of recept geproduceerd, een essentie die je altijd weer kunt terugvinden in

---

⁴ Merk op dat in het Engelse zelfstandig naamwoord ‘*waste*’ zowel de betekenis van afval als verspilling vervat zit.

de winkel, terwijl het flesje direct zijn bestaansrecht verliest na consumptie van de inhoud (Verbeek 2000, 12; Kennedy 2008, 85). Kennedy stelt dan ook dat in de postmoderne industriële vormgeving een product een teken of symbool is dat doorverwijst naar de *'lifestyle'* van de gebruiker⁵ (Kennedy 2008, xv-xvi). Een consumptiegoed heeft een intrinsieke waarde als een functioneel materieel object, maar de tekenwaarde van het object is afhankelijk van de consumentencultuur. Dit laatste is van toenemend belang voor de consument en verklaart volgens Kennedy waarom we wegwerpartikelen als zodanig interpreteren. In haar studie over de opkomst van de wegwerpcultuur in Amerika toont historicus Susan Strasser dat mensen aanvankelijk niet bereid waren om functionele producten na eenmalig of beperkt gebruik weg te werpen (Spears 2001). Ook vandaag nog geldt dat veel van de dingen die weggeworpen worden, geen merkbare kwalitatieve verandering ondergaan gedurende de (korte) tijd dat ze gebruikt werden (Kennedy 2008, xv). Toch worden ze van het ene op het andere moment niet meer bruikbaar beschouwd of als wenselijk om te behouden. Een typisch voorbeeld hiervan is een plastic wegwerpbekertje. Er wordt één keer uit gedronken en vervolgens wordt het weggegooid. Het bekertje wordt juist gekocht om na gebruik weggegooid te kunnen worden. Dat de gebruikerssporen afgewassen kunnen worden, doet er niet toe. Kennedy gebruikt dit voorbeeld als analogie voor de status van het gros van de dingen die er in de wegwerpmaatschappij op de markt zijn (Kennedy 2008, xvi). Consumenten kopen volgens Kennedy het idee van gebruiksgemak, of de belofte dat consumptiegoederen zo zorgeloos mogelijk kunnen worden gebruikt en weggegooid (Kennedy 2008, 70). Volgens Kennedy staat de zorgeloosheid waarmee iets wordt geconsumeerd gelijk aan het gemak waarmee het afval wordt. Afval, indien het begrepen wordt als iets dat waardeloos of onbruikbaar is voor menselijke doeleinden, komt namelijk voort uit de terugtrekking van de menselijke zorg voor of omgang met een object (Kennedy 2008, 4-7). De zorgeloosheid en het gebrek aan aandacht voor de materiële voorwerpen staat daarmee aan de basis van het vuilnis van onze wegwerpmaatschappij, en is kenmerkend voor de heersende antimaterialiteit. Deze antimaterialiteit is volgens Kennedy reeds besloten in het ontwerp van onze consumptiegoederen, die daardoor de facto de status van a priori afval hebben. Dat wil zeggen, onze materiële cultuur wordt gekenmerkt door consumptiegoederen die gemaakt en bedoeld zijn om weggeworpen te worden. Afval is niet langer een relatief gegeven dat afhangt van de evaluatie van een voorwerp door een gebruiker, maar is verabsoluteerd (in hoofdstuk 2.3.2 wordt de verabsolutering van afval in verband gebracht met het natuur-cultuurmetabolisme van het kapitalisme).

---

⁵ Deze stelling is oorspronkelijk afkomstig van Jean Baudrillards theorie over de tekenwaarde van consumptiegoederen (Baudrillard 1968).

Volgens Hawkins wordt de wegwerpmaatschappij naast een bepaalde verhouding tot materiaal, ook gekarakteriseerd door een bepaalde verhouding tot de tijd, middels materiaalgebruik. Wegwerpen is namelijk eveneens een temporele activiteit (Hawkins 2018, 92). In *Plastic and Presentism: The Time of Disposability* (Hawkins 2018) kaart Hawkins het fenomeen van ‘presentisme’ of ‘verhedelijking’⁶ aan, een temporele oriëntatie die de huidige materiële cultuur kenmerkt. In de analytische filosofie wordt het presentisme doorgaans gedefinieerd als de overtuiging dat de toekomst en het verleden niet bestaan, en enkel aanwezige entiteiten werkelijk zijn (Hawkins 2018, 92). Toegepast op de materiële cultuur betekent dit volgens Hawkins dat er sprake is van een exclusieve focus op het onmiddellijk beschikbare hier en nu, waardoor er geen aandacht is voor de oorsprong of de toekomst van de materiële objecten die we slechts tijdelijk gebruiken. De cultuurwetenschapper die zich specialiseert in plastic afval, verkent de tijdsdimensie van plastic wegwerpobjecten. Volgens Hawkins is plastic niet enkel representatief voor de huidige tijd, als symbool van het plastic tijdperk, maar staat het mede aan de basis van het presentisme. Het is met andere woorden niet enkel in de tijd gesitueerd, maar construeert of materialiseert eveneens de tijd (Hawkins 2018, 94). Hawkins baseert haar analyse op de eigenschappen en mogelijkheden van kunststoffen die historisch gezien relevant zijn geworden. De revolutionaire eigenschappen van de eerste kunststoffen, thermoharders, werden begin vorige eeuw verbonden met een utopisch potentieel om de samenleving te transformeren en een nieuw materieel tijdperk in te luiden. Plastic werd gepropageerd als een zeer duurzaam materiaal dat niet onderhevig is aan natuurlijke schaarsheid en veroudering. Deze ‘onsterfelijke’ kunststof, die de natuurlijke tijd en fysieke limieten lijkt te overstijgen, creëerde door een universele beschikbaarheid en toepassing in nieuwe en goedkope consumptiegoederen een gevoel van materiële overvloed (Hawkins 2018, 95-97). Na de Tweede Wereldoorlog zijn de thermoplasten in opkomst, wat tot een herkadering van het discours rond de materiële kwaliteiten van plastic leidt. Waar thermoharders begrepen werden als een duurzaam alternatief voor natuurlijke materialen, worden thermoplasten geroemd om hun plasticiteit en vergankelijkheid (Hawkins 2018, 97). De lage productiekosten en de mogelijkheid om in bijna elke gewenste vorm te worden gebracht, maakt het een geschikt verpakkingsmateriaal dat na éénmalig gebruik kan worden weggeworpen met een hoge omloopsnelheid tot gevolg. Plastic is niet langer het materiaal van de toekomst, want “*the future of plastics [is] in the trash can*”, luidt een economische analyse uit de jaren 60 die profetisch is gebleken (Hawkins 2018, 98). De vuilnisbak als eindbestemming van het consumptiegoed staat symbool voor de onmiddellijkheid en cyclische tijdsbeleving, oftewel het presentisme, dat aangemoedigd wordt door de plastic verpakkingen. De wegwerpkwaliteit van plastic construeert de tijd van het materiaal als kortstondig en zorgt ervoor dat de consument zich niet

---

⁶ Vertaling ontleend aan Lisa Doeland (Doeland 2018, 71)

over de toekomst van het materiaal hoeft te bekommeren (Hawkins 2018, 99-100). Dit geldt evengoed voor het verpakte consumptiegoed, zoals Kennedy in een analoge analyse formuleert: *“an object (...) whose brief phenomenal appearance is preconditioned and predetermined by its immediate disappearance, has disposability as its essence”* (Kennedy 2008, 53). Als het opengemaakt is, kan het worden weggeworpen en kun je hetzelfde product weer in de winkel kopen. De verpakking kadert gebruiksgemak als een temporele en ruimtelijke onmiddellijkheid: direct beschikbaar, wegwerpbaar en vervangbaar (Hawkins 2018, 98-99). De toekomst van het materiaal als afval is daarbij reeds in de productie van de verpakking van het product geïmpliceerd. De in plastic verpakte consumptiegoederen zijn met andere woorden afval in wording, of wat Kennedy ‘a priori afval’ noemt.

1.2.3 Afvalcrisis als materiële crisis

In deze paragraaf wordt getracht de vraag te beantwoorden op welke manier de afvalcrisis een materiële en ontologische crisis is. Zoals aangekondigd, wordt er een verband gezocht tussen de materiële cultuur en de theorievorming binnen de sociale en humane wetenschappen. In de literatuur van afvalstudies zijn er twee dominante discoursen rond de verklaring en analyse van de materiële cultuur van de wegwerpmaatschappij zoals deze in de vorige paragraaf werd getypeerd (hoofdstuk 1.2.2). De vraag naar de oorzaak van het antimaterialisme, het presentisme en de hiermee gepaard gaande verabsolutering van afval, wordt daarbij vanuit een andere invalshoek beantwoord, die respectievelijk meer subject- of objectgericht is.

Eenzijds is er de subjectgerichte, constructivistische benadering die vertrekt vanuit het idee dat afval een sociale of culturele classificatie is. Daarbij wordt een onderscheid gemaakt tussen de klassieke constructivistische benadering van het symbolisch-structuralisme en de meer recente constructivistische benadering van het economisch-materialisme. In het tweede deel van deze thesis, worden deze constructivistische benaderingen van afval verder onderzocht en genuanceerder uiteengezet (zie respectievelijk hoofdstuk 2.1.1 en hoofdstuk 2.2.1). Voor nu volstaat een kenschets vooraleer de kritiek van de meer objectgerichte, postconstructivistische stroming van het materialisme verder wordt besproken. De klassiek constructivistische positie vindt haar oorsprong in Mary Douglas’ definitie van vuil als *‘matter out-of-place’* binnen een bepaalde sociale orde. Dit is eveneens de klassieke definitie van afval in de afvalstudies en vormt een eerste aanknopingspunt voor theorieën over de aard van afval. De symbolisch-structuralistische benadering begrijpt afval vanuit de gedeelde symbolische structuur of logica die ten grondslag ligt aan de samenleving. Door het toekennen van symbolische betekenissen leggen mensen morele en ruimtelijke grenzen op aan een anderszins ongeordende en waarde vrije materiële wereld (Alexander en O’Hare 2020, 4). In plaats van een

objectief fenomeen dat gecategoriseerd kan worden naar gelang de materiële kwaliteiten van een object, wordt afval dus begrepen als een relatief fenomeen dat ontstaat vanuit cultureel-specifieke classificaties (Duschinsky 2013, 63-64). Meer specifiek wordt afval volgens Douglas' definitie begrepen als een noodzakelijk bijproduct van ordening en classificatie van materie. Het is datgene wat niet past binnen, en een verstorende werking heeft op (de grenzen van) het sociale systeem (Duschinsky 2013, 63-64), of op het individu en de grenzen van het zelf (Kristeva 1982) Om te begrijpen waarom we in een wegwerpmaatschappij leven, en waarom een bepaalde subject-objectverhouding tot afval leidt, wordt er dus gekeken naar het subject op maatschappelijk of individueel niveau. Een materieel object wordt volgens het constructivisme namelijk enkel als afval beschouwd vanuit het perspectief van de mens en het menselijk waardesysteem (Lindner 2016, 209). De mens is door het vermogen tot differentiatie van materie verantwoordelijk voor het ontstaan van afval. Als een sociaal construct, wordt afval begrepen als een effect van menselijke handelingen en classificaties (Greeson, Laser, en Pyyhtinen 2020, 158). De verhouding van afval tot de maatschappij wordt daarbij eerder dualistisch begrepen. Afval is een onwenselijk bijproduct van sociaalruimtelijke activiteiten als productie en consumptie. Het verstoort de sociale orde en dient te worden beheerst en afgestoten (Hawkins 2001, 8; Moore 2012, 782). Tot de sociale orde behoren ook de economische en politieke structuren die beïnvloeden waar en hoe afvalmateriaal verschijnt. Dit is de focus van de economisch-materialistische stroming binnen de afvalstudies, die geïntroduceerd werd door sociaal antropoloog en leerling van Mary Douglas, Michael Thompson (Alexander en O'Hare 2020). Waar de symbolisch-structuralistische oriëntatie afval ziet als iets dat geproduceerd wordt door een onderliggend systeem van culturele classificatie waar mensen zich mogelijk niet bewust van zijn, concentreert de economisch-materialistische benadering zich op opzettelijke handelingen die een materieel object constitueren als afval. Consumptiegoederen zijn voortdurend onderhevig aan processen van waardevermindering en herwaardering, waardoor ze ofwel duurzaam, vergankelijk of afval zijn. Deze waarde is geen inherente eigenschap van de objecten zelf, maar bestaat uit een veranderlijke sociale relatie of culturele categorie die deel uitmaakt van het overkoepelende sociale systeem (Greeson, Laser, en Pyyhtinen 2020, 156). Waarden die constant blijven, handhaven de gevestigde hiërarchie en machtsverhoudingen. Radicale transformatie van een vergankelijk naar een duurzaam object is mogelijk juist omdat afval, dingen in een waardeloze staat, bestaan (Reno 2017, viii). Afval is in die zin een facilitator van waarde, of een bron (O'Hare 2019, 7). Afval, wanneer het wordt geherwaardeerd, levert letterlijk het materiaal dat de wereld opnieuw vorm kan geven (Reno 2017, viii-ix).

Het volgende deelhoofdstuk (hoofdstuk 1.3) van deze thesis wordt gewijd aan de recente tegenbeweging van het nieuw materialisme die zich tegen het vermeende antropocentrisme en dualisme van de constructivistische benadering keert. Deze oriëntatie is ook wel bekend als het 'meer-

dan-menselijke' (*more-than-human*) perspectief op afval dat is ontstaan vanuit de *Science and Technology Studies* en geïnspireerd is op nieuw materialistische theorieën (Alexander en O'Hare 2020, 3). De naam die aan deze benadering is gegeven, suggereert het al: volgens onderzoekers die vanuit deze benadering vertrekken, moet het menselijke perspectief op afval worden gepasseerd om de huidige afvalcrisis te begrijpen. De constructivistische aanname dat afval kan worden gereduceerd tot een effect van menselijk handelen en classificatie wordt te kortzichtig geacht (Greeson, Laser en Pyyhtinen 2020, 158). Het idee is dat waardeloze en verspilde dingen niet enkel begrepen kunnen worden vanuit hun sociale en culturele betekenis, omdat ze eveneens een significant materieel karakter hebben dat niet gescheiden kan worden van het sociale en culturele (Reno 2014, 4–5; Gille en Lepawsky 2022, 6). Wanneer afval begrepen wordt als een symbool voor wanorde of gebrek aan waarde, is het niet mogelijk om de vermogens en effecten van objecten en materialen volledig te vatten. Het meer-dan-menselijke perspectief verschuift de aandacht van het subject daarom naar het materiële object, afval. Volgens de meer-dan-menselijke benadering is het klassieke afvalconcept niet enkel gebrekkig en onvoldoende realistisch door de eenzijdige focus op het menselijke subject, maar is het bovendien symptomatisch voor een denken dat (afval)materie als beheersbaar en wegwerpbaar beschouwt. De constructivistische benadering wordt te weinig kritisch geacht ten opzichte van de eigen ontologische vooronderstellingen over afval. Afval wordt gereduceerd tot de betekenis die de mens eraan verleent, waardoor er geen aandacht is voor het materiële bestaan van afval of '*the real stuff of waste*', zoals geografen Nicky Gregson en Mike Crang dit verwoordden in hun invloedrijke oproep tot het onderzoeken van de materialiteit van afval (Gregson en Crang 2010). De constructieve vermogens of ontologische status van materie zou überhaupt niet geconceptualiseerd kunnen worden vanuit een constructivistisch oogpunt (Grusin 2015, xi). De constructivistische benadering beschouwt afvalmaterie impliciet als een statische, inerte en betekenisloze entiteit die slechts actief, aanwezig en betekenisvol is voor zoverre het een product is van menselijke interactie, interpretatie of representatie in de sociale sfeer (Hawkins 2006, 4; 2018, 94; Monforte 2018, 379). Zodra er geen handelingen meer worden verricht met het afvalobject en er geen betekenis meer aan wordt verleend, verdwijnt het naar de achtergrond, vergelijkbaar met de spullen die worden weggegooid (Doeland 2020, 22). De constructivistische benadering van afval lijkt dan ook het immaterialisme van de materiële cultuur te weerspiegelen. Des te meer omdat afval als een aparte substantie wordt beschouwd, dat van de cultuur gescheiden kan en moet worden. Eens het zich niet meer in de sociale sfeer bevindt, is het geen onderwerp meer van de theorie. Wat er gebeurt met het afval nadat het geproduceerd, geconsumeerd en weggegooid is, lijkt niet van belang te zijn. Dat afval niet zomaar verdwijnt, en dus in feite niet weggegooid kan worden, kan daardoor niet hard gemaakt worden. De wegwerpbaarheid waar impliciet vanuit wordt gegaan, benadrukt de ontologische distincties waar het constructivisme en de materiële cultuur op steunen: het verschil tussen subject en object, betekenisvol en

betekenisloos, en aanwezig en afwezig (Hawkins 2018, 100). Echter waarschuwen nieuw materialisten dat deze ontologische distincties in het huidige afvaltijdperk onder druk staan. Volgens hen is er sprake van een materiële crisis die ons dwingt om onze ontologische vooronderstellingen over de materiële wereld en de plaats van de mens hierin, te herzien.

Nieuw materialisten begrijpen het hedendaagse afval daarom niet als een neveneffect van menselijke activiteiten, maar positief, als iets dat vanwege een massale materiële aanwezigheid in de wereld een centrale plaats opeist in de manier waarop we naar de wereld en onszelf kijken. De aanduiding 'afvaltijdperk' (zie hoofdstuk 1.2.2) die door verschillende afvalstudiesonderzoekers gebruikt wordt om het belang van afval voor het begrip van het huidige tijdperk te benadrukken, resoneert dan ook met het meer algemene concept van het Antropoceen dat de laatste jaren zowel in de natuur- als de menswetenschappen een opmars maakt (Arias-Maldonado 2019, 50). Het Antropoceen vertegenwoordigt de opvatting dat menselijke activiteiten zulke ingrijpende veranderingen in het klimaat en de ecosystemen van de aarde hebben veroorzaakt, dat een nieuw geologisch tijdperk is aangebroken ('Antropoceen', z.d.). Zowel het afvaltijdperk als het Antropoceen hebben de epistemische inzet om de sociaal-natuurlijke, en menselijke en niet-menselijke relaties vanuit een ander oogpunt te bekijken. De sociale, culturele en politieke orde die theoretisch geprioriteerd wordt door de constructivisten, is volgens nieuw materialisten verstrengeld met, en ontstaat mede met de techno-natuurlijke orde van energie- en materiestromen (Arias-Maldonado 2019, 50). In plaats van sociaal-natuurlijke relaties vanuit een constructivistisch oogpunt te bekijken, moet het materiële karakter van deze relaties worden onderzocht. Dit betekent dat de concepten en methoden binnen de afvalstudies moeten worden herzien. Zowel het Antropoceen als het afvaltijdperk zijn daarom ook een herinterpretatie van de status van de sociaal-natuurlijke relaties: de mensheid beschikt meer dan ooit over een dominante geologische kracht, wat zou betekenen dat de sociale en natuurlijke systemen niet los van elkaar staan, maar aan elkaar gekoppeld zijn (Arias-Maldonado 2019, 50). De klimaatverandering is een voorbeeld van een terugkoppeling die er op planetaire schaal ontstaat door de wederkerige interacties tussen mensen en niet-mensen (Peeters 2018, 55). Ook afvalbergen als Fresh Kills en de plasticsoep zijn voorbeelden van fenomenen die door wederkerige interacties ontstaan. Op een vuilnisbelt als Fresh Kills wordt het door mensen geproduceerde, geconsumeerde en weggegooid materiaal onderdeel van een bacteriële economie die afval composteert en omzet in percolaat. Percolaat sijpelt uit de vuilnisbelt en wordt opgenomen in het ecosysteem waar ook de mens deel van uitmaakt (Hird 2012, 457). De plasticsoep ontstaat door plastic zwerfvuil dat door mensen wordt achtergelaten, maar zich verder verspreidt en ophoopt in de oceanen, waar het een effect heeft op het aquatische ecosysteem. De zwerfvuil microplastics worden onderdeel van de voedselketen en komen uiteindelijk ook weer op ons bord of in ons drinkwater terecht. Dit maakt

volgens de meer-dan-menselijke benadering duidelijk dat afval niet enkel als een menselijk en cultureel fenomeen kan worden beschouwd: er zijn eveneens veel niet-menselijke actoren betrokken die een grote invloed hebben op hoe afval ontstaat en wat ermee gebeurt. Daarbij kan er geen apart onderscheid gemaakt worden tussen de natuurlijke en sociale sfeer waarin afval en de effecten ervan optreden. Sterker nog, ten tijde van de afvalcrisis en de klimaatcrisis lijkt er een kantelpunt bereikt te zijn waarbij de mens geconfronteerd wordt met de kracht van de materiële objecten die het sinds de industriële revolutie op grote schaal produceert. Afval laat zien dat de mensheid de materiële consequenties van het collectief handelen niet (meer) in de hand heeft. De mens is hierbij juist overgeleverd aan de onbedoelde impact van de materiële objecten die het voortbrengt en wegwerpt. Volgens nieuw materialisten is het daarom nodig de subject-objectverhouding, zoals deze vervat is in het constructivisme en in de door het antropocentrisme en humanisme gevormde westerse filosofische traditie in het algemeen, te herzien (Arias-Maldonado 2019, 53). Dit kan op twee manieren bekeken worden. (1) Enerzijds kan, met het oog op de klimaatverandering en de afvalcrisis, de subjectiviteit van de mens in twijfel worden getrokken. Vanuit de verlichting bestaat de idee van de mens als wezen dat zichzelf en de wereld vanuit de rede begrijpt. We herkennen onszelf als mensen door ons geestelijk leven, en onze ideeën, idealen en intenties. In het tijdperk van het Antropoceen wordt de mensheid zich bewust van de eigen geologische krachten (Gutauskas 2023, 83). De aarde is bezaaid met materiële sporen van mensen: betonsteden, ontgonnen gebieden, cultuurlandschappen, luchtvervuiling, PFAS-zones, de plasticsoep, enzovoort. Hierin komt de mens zichzelf niet zozeer tegen als intentioneel subject dat deze effecten bewust heeft voortgebracht, maar als materieel object dat onbedoeld onderhevig is aan de impact hiervan (Gutauskas 2023, 83). (2) Als zodanig werpt de ecologische crisis eveneens de schijnwerpers op de subjectiviteit van de niet-menselijke wereld. De dagdagelijkse objecten die we betrouwbaar en beheersbaar achtten, blijken in het licht van de klimaatverandering plots onbedoelde en onvoorspelbare materiële effecten te hebben. Ecofilosoof Timothy Morton geeft in *Hyperobjects: Philosophy and Ecology after the End of the World* (Morton 2013) het voorbeeld van een autosleutel. Het omdraaien van de sleutel brengt een materieel effect teweeg waardoor de verbrandingsmotor start en er schadelijke stoffen uit de uitlaat komen. Hoewel we met het omdraaien van de sleutel de bedoeling hebben om de auto te starten, verbindt de sleutel ons onbedoeld met de opwarming van de aarde (Morton 2013, 20). Morton beantwoordt in hun werk aan het gevoel dat er sprake is van een gewijzigde subject-objectrelatie die onderzocht dient te worden door de wetenschappen. De ecofilosoof maakt daarbij deel uit van een bredere golf van academici die zich nadrukkelijk focust op de vermogens en materialiteit van objecten of niet-mensen (Bryant en Joy 2014, i). In het volgende deelhoofdstuk (hoofdstuk 1.3) bespreek ik de theoretische inzichten die deze nieuw materialisten in hun onderzoek hebben verworven.

1.3 Een ontologie van afvalmaterie

1.3.1 Nieuw materialisme: een posthumanistische ontologie

Volgens theoretici van de meer-dan-menselijke benadering van afval vraagt het huidige afvaltijdperk om een nieuwe interpretatie van het materiële object dat afval is. Zoals in de vorige paragraaf (hoofdstuk 1.2.3) geschetst werd, vergt dit volgens nieuw materialisten een radicaal andere ontologie van (afval)materie dan de dualistische en antropocentrische conceptie van materie van het constructivisme. In dit deelhoofdstuk wordt de ontologie van het nieuw materialisme uiteengezet. Deze paragraaf schetst allereerst het filosofische kader van waaruit de standpunten van het nieuw materialisme begrepen dienen te worden. In de hierop volgende paragrafen worden vervolgens de basisprincipes van de ontologie besproken (hoofdstuk 1.3.2), en toegepast op het concept van afval dat het meer-dan-menselijke perspectief op afval propageert (hoofdstuk 1.3.3).

Een eerste stap richting het onderzoeken van afval als een meer-dan-menselijk fenomeen bestaat erin te erkennen dat de materiële en niet-menselijke wereld eveneens actief bijdraagt aan de realiteit zoals we die kennen. Hoewel dit misschien vanzelfsprekend lijkt, slaagt de dominante theorievorming in de humane en sociale wetenschappen hier niet in volgens nieuw materialisten. Er heerst namelijk een epistemologische oriëntatie op materie, waarbij het niet gaat om de materiële wereld zelf, maar om de manier waarop deze aan de mens verschijnt via onder andere het bewustzijn, de taal en de cultuur (J. Bennett 2018, 297; Gamble, Hanan, en Nail 2019, 117-18). Materie wordt beschouwd als een passieve, onveranderlijke entiteit die als het ware in afwachting is van representaties of culturele praktijken om actief te worden (Barad 2003, 801-6). De linguïstische en culturele wende in de humane en sociale wetenschappen, en het heersende constructivisme en representationalisme, waarvoor materie in de eerste plaats geldt als een linguïstisch, cultureel of discursief construct, zijn hier een uitdrukking van (Lettow 2017, 107; Monforte 2018, 379). Dit geldt eveneens voor de constructivistische stromingen van het symbolisch-structuralisme en het economisch-materialisme in de afvalstudies, die afval begrijpen als het effect van culturele handelingen en classificaties. Volgens theoretici van het nieuw materialisme is er daarom geen aandacht voor hoe dingen zelf, of in interactie met mensen, bijdragen aan de manier waarop deze constructen tot stand komen (Bryant en Joy 2014, iii). Volgens het nieuw materialisme liggen er aan deze epistemologische oriëntatie op materie bepaalde filosofische vooronderstellingen ten grondslag, die als antropocentrisch, antirealistisch en dualistisch worden aangemerkt. Voordat wordt besproken waarom het nieuw materialisme pleit voor een materiële en ontologische wende tegen de epistemologische tendens, wordt eerst de filosofische visie op de materiële wereld besproken die volgens nieuw materialisten aan deze oriëntatie ten grondslag ligt.

Volgens het nieuw materialisme vertrekt de moderne en hedendaagse filosofie vanuit een dualistisch mens-wereld correlaat om de wereld te begrijpen (Gamble, Hanan, en Nail 2019, 117). Het correlationisme⁷, zoals deze filosofische positie wordt genoemd, is ook wel bekend als de filosofie van de toegang (*philosophy of access*): het geeft een antwoord op de vraag hoe de mens toegang heeft tot de werkelijkheid.⁸ Het correlationisme gaat uit van een correlatie van het denken en het zijn, waarbij er geen toegang tot de realiteit bestaat die onafhankelijk is van ons bewustzijn. Onze kennis van de wereld beperkt zich dus tot deze correlatie. Een epistemologische uitwerking van het correlationisme komt tot uiting in het representationalisme, de kennisleer die de grondslag vormt van het constructivisme. Het representationisme stelt dat we als mensen geen directe toegang hebben tot de materiële wereld, maar enkel tot de representaties van die materiële wereld in onze geest. Deze positie gaat terug op het cartesiaanse onderscheid tussen de binnen- en buitenwereld die gescheiden wordt door het kensubject. Descartes stelt namelijk dat er een directe en geprivilegieerde toegang is tot het 'interne' of de inhoud van onze geest, terwijl deze toegang tot de 'externe' wereld ontbreekt. Dit epistemologische onderscheid vertaalt zich naar het ontologische onderscheid tussen de denkende substantie (*res cogitans*) en de uitgebreide substantie (*res extensa*) (Barad 2003, 804-6). Dit epistemologische en ontologische onderscheid komt ook naar voren in het correlationisme. Het correlationisme wordt beschouwd als de erfenis van het transcendentiaal idealisme van Immanuel Kant, die betoogde dat we dingen zoals ze op zichzelf bestaan (*Ding an sich*) niet kunnen kennen, maar alleen als fenomenen, zoals ze in onze ervaring verschijnen via de structuren van het bewustzijn. Dit betekent dat een object zoals afval niet begrepen kan worden als iets dat op zichzelf bestaat, buiten de relatie die het heeft tot het subject (Blok 2017, 383). Speculatie over de wereld zoals deze is buiten het menselijke denken (het Kantiaanse *noumenon*), is daarom uitgesloten. Er blijft immers altijd een kloof tussen wat we kennen (epistemologie), en wat er werkelijk is (ontologie). In plaats daarvan is het postkantiaanse filosofisch denken gericht op de manier waarop de wereld aan ons verschijnt (het Kantiaanse *phenomenon*) via onder andere het bewustzijn, de taal en de cultuur (Braidotti en Hlavajova 2018, 297). Het correlationisme en het epistemologisch onderscheid tussen de fenomenale wereld en noumenale wereld, of het denken van menselijk subjecten, en de niet-menselijke, materiële wereld die door mensen gedacht wordt (Barad 2003, 801-4; Fox en Alldred 2018, 3), plaatst de mens

---

⁷ Deze term werd gemunt door de Franse filosoof Quentin Meillassoux (Meillassoux 2008, 5) en is een centraal begrip in het posthumanisme (L. Bennett 2016, 59). De term correlationisme verwijst naar het vooronderstelde dualistische mens-wereldcorrelaat waarbij er een fundamentele relatie bestaat tussen de mens (het denken) en de wereld (het zijn).

⁸ Dit is volgens nieuw materialisten het antwoord van de moderne filosofie op het probleem van de menselijke toegang tot de werkelijkheid: als we de werkelijkheid buiten het menselijke denken willen denken, denken we deze, waardoor het niet langer de werkelijkheid buiten ons denken is (Barad 2003, 806; Harman 2011, 60).

hierdoor in een centrale rol als betekenisgever en vormgever van de werkelijkheid (L. Bennett 2016, 59). De materiële en niet-menselijke wereld vormt daarbij slechts een statische achtergrond voor, of object van het menselijk denken en handelen. Het epistemologische onderscheid resulteert volgens nieuw materialisten in een ontologisch imperialisme in de moderne en hedendaagse filosofie, waarbij het niet-menselijke of niet-gecorrleerde, gereduceerd wordt tot de representatie hiervan in de menselijke geest⁹ (Blok 2017, 383). De reductie van afval tot een sociale en culturele betekenis is hierdoor een evidentie. De dualismen van lichaam-geest, natuur-cultuur, niet-mens en mens, en passief en actief die fundamenteel zijn aan de humane en sociale wetenschappen (Fox en Alldred 2018, 1), kunnen eveneens als verlengden van het mens-wereldcorrelaat beschouwd worden. Het nieuw materialisme bestempelt het indirecte realisme van het correlationisme, waarbij er geen directe toegang is tot de materiële wereld, als een antirealisme (Lettow 2017, 107; J. Bennett 2018, 297). De kenner, de mens, en het gekende, de niet-menselijke materiële wereld, worden als twee aparte entiteiten beschouwd, waarbij er enkel invloed van de kenner op het gekende mogelijk is. Dit antropocentrisch perspectief minimaliseert hierdoor noodzakelijk de actieve rol van materie in het vormgeven van de wereld, dit is immers niet mogelijk volgens de logica van het correlationisme. De epistemologische en ontologische kloof tussen de ultieme materiële werkelijkheid en de werkelijkheid die door de mens gecreëerd wordt, is volgens nieuw materialisten onwenselijk en overbodig. Het nieuw materialisme wil aantonen dat er wel degelijk een coherente filosofische positie mogelijk is die niet vertrekt vanuit een dualistisch mens-wereldcorrelaat om de materiële wereld te begrijpen. Een wending van een epistemologische oriëntatie op materie naar een ontologische oriëntatie die vertrekt vanuit de actieve vermogens van materie, moet het mogelijk maken om de grondslag te vormen voor een niet-antropocentrisch, materieel realisme (Gamble, Hanan, en Nail 2019, 118). Om materie ontologisch te herformuleren in de humane wetenschappen, wordt inspiratie gevonden in de natuurwetenschappen, waarin een dynamischere en actievere opvatting van materie bestaat (Choat 2018, 4). Het nieuw materialisme wordt een materieel realisme genoemd vanwege de ontologische claim dat materie de ontologische prioriteit heeft. Dat wil niet enkel zeggen dat materie en materiële vermogens centraal staan in het nieuw materialisme, maar ook dat alles als materieel beschouwd wordt. Dit houdt in dat er niet langer sprake is van een ontologisch dualisme, maar een ontologisch monisme (Cudworth en Hobden 2015, 136). Door de aandacht naar de handelingsvermogens (*agency*) van materie te verleggen, wordt de mens als betekenisgevende en vormgevende instantie gedecentraliseerd. Een filosofie die vanuit een dergelijk mens- en wereldbeeld vertrekt, is het

---

⁹ Emmanuel Levinas' kritiek op de reductie van de Ander in de westerse filosofische traditie, geldt als voorloper van Meillasoux kritiek op het correlationisme van de postkantiaanse filosofie (Blok 2017, 383).

posthumanisme. Het nieuw materialisme is een posthumanistische filosofie die een ontologie van materie heeft uitgewerkt die de theoretische basis van dit wereldbeeld vormt.¹⁰

1.3.2 De materiële handelingsvermogens van (afval)dingen

Hoe kan er op een meer-dan-menselijke manier naar afval worden gekeken, zoals de meer-dan-menselijke benadering van afval poogt te doen? Voor Jane Bennett, filosoof en vertegenwoordiger van de nieuw materialistische stroming van het vitaal nieuw materialisme (*vital new materialism*)¹¹, vormen afvalobjecten een inspiratiebron om op een andere manier naar de niet-menselijke wereld te kijken. Bennett, die in haar boek *Vibrant Matter: A Political Ecology of Things* (J. Bennett 2010) de niet-menselijke vormen van handelingsvermogen (*agency*) aan het licht wil brengen (J. Bennett 2018, 447), beschouwt afval als iets dat bij uitstek laat zien waarom het antropocentrische model van handelingsvermogens niet volstaat. *Vibrant Matter* begint daarom met een beschrijving van een ervaring met zwerfafval die de filosoof op het spoor van de 'dingkracht' (*thing-power*) van objecten brengt (J. Bennett 2010, 2). Aan zwerfafval wordt normaliter geen aandacht besteed, tenzij het als teken van menselijke activiteit wordt opgevat. Zo kunnen de plastic werkhandschoen, dode rat en plastic dop die Bennett vindt, geïnterpreteerd worden als respectievelijk een teken van het werk van de werkmans, het succes van een rattenverdelger of de achteloosheid van iemand die de straat vervuult. Meestal zien we deze objecten echter gewoon aan als troep als we ze op straat tegenkomen, waar we ongeïnteresseerd aan voorbij wandelen. Volgens Bennett is er echter nog een andere manier om naar deze objecten te kijken, waarbij we ze aanzien voor 'dingen' waarvan het bestaan niet gereduceerd kan worden tot de menselijke handelingen, gewoontes en betekenissen die we ermee verbinden (J. Bennett 2010, 5). We kunnen met andere woorden voorbijgaan aan de antropocentrische en constructivistische blik op afval, die het reduceert tot een object met een bepaalde culturele betekenis die het subject eraan verleent. In plaats van dat de mens aandacht aan een object schenkt, eisen deze dingen zelf de aandacht op. Daarbij affecteren ze ons op een bepaalde manier. De dode rat roept bijvoorbeeld walging op, terwijl het plastic zwerfvuil eerder een gevoel van moedeloosheid oproept. Bovendien kan je, door in te gaan op de roep van het ding, tot het besef komen dat het niet zomaar

---

¹⁰ Er wordt in de literatuur niet altijd een duidelijk onderscheid gemaakt tussen het nieuw materialisme en het posthumanisme. Ik vind de uitleg van Francesca Ferrando in *Philosophical Posthumanism* (Ferrando 2019) het meest verhelderend. De Italiaanse filosoof beschrijft het nieuw materialisme als een feministische materialistische beweging die zich bezighoudt met de ontologische aspecten van het posthumanisme (Ferrando 2019, 158).

¹¹ Het vitaal materialisme wordt ook wel beschouwd als de meest gangbare substroming van het nieuw materialisme. Ook in de afvalstudies is het nieuw materialisme van Jane Bennett invloedrijk, zoals bijvoorbeeld blijkt uit Joshua Reno's vermelding van Bennetts theorie over de dingkracht van afval (Reno 2014, 5).

afzonderlijke, passieve objecten zijn die zich terugtrekken uit een relatie (een rat die dood is door het gif, een handschoen en dop die afzonderlijk onbruikbaar zijn), maar dingen die het handelingsvermogen hebben om iets te laten gebeuren met een ander object, waaronder de mens. Als je zo naar iets kijkt, neem je volgens Bennett de vitale energie van een ding waar, in plaats van het als een inert object te zien. Deze dingkracht kan bovendien niet weggegooid worden, ze blijft bestaan zelfs nadat de mens er niet meer naar omkijkt (J. Bennett 2010, 6). Dit laatste is een zwak punt van de constructivistische theorieën van afval, die als het ware de streep trekken bij het punt waarop afval niet meer tot de maatschappij behoort (zie ook hoofdstuk 1.2.3). Hierdoor kunnen deze theorieën niet hard maken dat afval, lang nadat het weggegooid is, nog effecten kan produceren.

Het toeschrijven van dingkracht¹² aan een object als afval, betekent dat het nieuw materialisme over een ander soort handelingsvermogen spreekt dan de klassieke intentionele handelingen die enkel aan mensen toegeschreven worden. Onder handelingsvermogen wordt de capaciteit verstaan om de richting van handelingen te beïnvloeden, en een verschil te maken in de uitkomst ervan (J. Bennett 2018, 447). Het nieuw materialisme koppelt het vermogen om te handelen los van de mensheid (Arias-Maldonado 2019, 53). Dat wil zeggen, het vertrekt vanuit een concept van handelingsvermogen dat alle materie toebehoort, en niet gebaseerd is op de cognitieve vermogens van de mens. Menselijke vermogens gelden voortaan als een subgroep van dingkracht, dat ontstaat door de levendige materie waar mensen en niet-mensen uit bestaan (J. Bennett 2010, 11; Pyyhtinen 2023, 259). De notie van levendige materie, of materieel vitalisme, wil niet enkel de distinctie tussen subject en object en mens en niet-mens doorbreken, maar ook het onderscheid tussen levende organismen en dode materie. Dit maakt het mogelijk om afval ook te beschouwen als een voorbeeld van levendige materie die een handelingsvermogen heeft, zoals Bennett beschrijft (Pyyhtinen 2023, 261). Het vitaal nieuw materialisme, en het nieuw materialisme in het algemeen, gaat uit van een distributief concept van handelingsvermogen, dat dus zowel mensen als niet-mensen en zowel organische als anorganische materie toebehoort op basis van de materie waar ze uit bestaan (J. Bennett 2010, 6; Fox en Alldred 2018, 4; Arias-Maldonado 2019, 54-55). Deze distincties zijn overbodig in een ontologie die voorrang geeft aan materie in plaats van één entiteit, de mensheid, en diens specifieke handelingsvermogens.

De materiële ontologie van het nieuw materialisme wordt ook wel een monisme genoemd omdat er slechts één fundamentele substantie of werkelijkheid is. Deze non-dualistische ontologie is daarom

---

¹² Dingkracht is de term die Jane Bennett hanteert voor wat in het nieuw materialisme ook wel het handelingsvermogen, de levendigheid, of affectiviteit van materie wordt genoemd (Fox en Alldred 2020, 122). Een onderzoek naar de specifieke toepassing van deze termen in de substromingen van het nieuw materialisme, en de verschillen hiertussen, ligt buiten de scope van deze masterthesis.

ook gebaseerd op immanentie in plaats van transcendentie. Dit betekent dat de levendigheid of handelingsvermogens van materie inherent zijn aan materie zelf, en niet afhankelijk zijn van een externe actor als de mens, of hogere orde, om deze aan te sturen. Levendigheid behoort niet enkel toe aan organismen, maar wordt beschreven in termen van de energie of stroom van materie (Pyyhtinen 2023, 261). Leven ligt niet besloten in individuele entiteiten, maar bestaat overal en is *“immanent in the very process of [the] world’s continual generation or coming-into-being”* (Ingold 2011, 261). Dit wordt ook wel een procesontologie genoemd (Ulmer 2017, 837). Materie wordt daarbij gezien als een proces van materialisatie in plaats van een statische substantie. Het transformeert zichzelf constant en is met andere woorden, in wording (*becoming*). Toegepast op afvalmaterie, betekent dit dat afval eveneens in wording is. Ook als het weggeworpen is, blijft het bestaan en zich materialiseren (Hird 2012, 456). In plaats van enkel te reageren op menselijke manipulatie, is het zelf actief en blijft het zich verspreiden lang nadat het is weggeworpen of verwerkt (Pyyhtinen 2023, 260-63). Dit verklaart hoe er zoiets kan ontstaan als een plasticsoep, waarbij miljoenen tonnen afval, afkomstig van over de hele wereld, zich verzamelen in de oceaan. Ook werpt het een andere blik op het voorbeeld van de afvalstort (zie hoofdstuk 1.2.3) waar het door mensen verzameld afval terecht komt. Het percolaat dat aan de menselijke beheersing ontsnapt en zich verder verspreidt in het ecosysteem, kan enkel worden verklaard indien afvalmaterie ook over een handelingsvermogen beschikt. Het nieuw materialisme claimt, in tegenstelling tot de constructivistische benadering van afval, het ‘oneconomische’ (*aneconomic*)¹³ van afval in kaart te kunnen brengen. Waar het structureel-symbolisme en economisch-materialisme afval reduceren tot respectievelijk een symbolische en economische waarde, vat de meer-dan-menselijke benadering afvalmaterie op als iets dat zich niet laat vertalen in een waarde. Juist deze eigenschap van afval, en materie tout court, zou volgens het nieuw materialisme de sleutel zijn om te begrijpen waarom er sprake is van een afvalcrisis. Als afval opgevat wordt als iets statisch zoals het constructivisme doet, kan het gekaderd worden als iets dat beheersbaar is en circulair kan worden gemaakt door het te exploiteren en opnieuw te gebruiken of te recyclen. In plaats daarvan dient het verliesprincipe of het oneconomische van afvalmaterie centraal te worden gesteld, waaruit blijkt dat er altijd iets is dat niet beheerst of teruggewonnen kan worden (Pyyhtinen 2023, 261):

---

¹³ Met ‘oneconomisch’ worden die materiële aspecten bedoeld die zich niet laten vertalen in of reduceren tot een morele of economische waarde. Volgens het nieuw materialisme is afvalmaterie een levendig proces van materialisatie dat zich onvoorspelbaar gedraagt, waardoor het niet volledig beheerst en geëxploiteerd kan worden (Pyyhtinen 2023, 261).

“All waste cannot be reclaimed. There always remains something in it that does not circulate and cannot be recycled, reused, and exploited. It is only by taking seriously the ‘aneconomic’ side of waste that threatens and disrupts the completion of society and economy into closed loops and by accepting waste as such beyond its translatability into value that it is possible to understand how waste is integral to our everyday life and to the metabolism of capitalism.”
(Pyyhtinen 2023, 261)

1.3.3 Afval: een hybride actant in een netwerk

De wereld is volgens het nieuw materialisme een chaotisch geheel dat op onvoorspelbare manieren ontstaat vanuit gebeurtenissen en handelingen in netwerken of assemblages (Fox en Alldred 2018, 4).¹⁴ Het nieuw materialisme richt zich op wat materie relationeel doet (Fox en Alldred 2020, 124). Het nieuw materialisme wil voorbijgaan aan een essentialistisch model, waarbij er vertrokken wordt vanuit een vooraf gegeven subject en object, die voorafgaand aan de relatie reeds een vaststaande betekenis hebben. De vraag mag dus niet zijn ‘Wat betekent afval?’, maar ‘Welke relaties gaat afval aan en welke invloed heeft het in deze relaties?’. Dit is een verschuiving ten opzichte van het constructivisme en poststructuralisme, waar teksten, discoursen en denksystemen geanalyseerd worden om een uitspraak te doen over de wereld. In plaats van de epistemologische focus op sociale constructie middels taal, cultuur en sociale interactie, heeft het nieuw materialisme een ontologische focus op de sociale productie die door interacties van materiële actoren plaatsvindt. De bedoeling is om hierdoor de materiële wereld te analyseren door te denken vanuit en door de onderzochte materiële fenomenen. Onderzoek dient te corresponderen met de fenomenen die ze onderzoekt, in plaats van deze fenomenen in het onderzoek te representeren (Ulmer 2017, 838). De meer-dan-menselijke benadering van afval poogt eveneens niet-representationeel onderzoek te doen door afval te denken vanuit materialiteit (Gregson en Crang 2010, 1028). Deze experimentele methode gaat uit van de complexiteit en veranderlijkheid van de materiële wereld, die onvoorspelbaar ontstaat en niet volledig kenbaar is. In plaats van een schijnzekerheid te bieden vanuit een artificiële opdeling van de wereld in onder andere subject en object en mens en niet-mens, en te denken vanuit reeds gevormde essenties, dient er meer open en organisch onderzoek plaats te vinden (Ulmer 2017, 838). Dit is een bruikbaar uitgangspunt voor de studie van afval, omdat afval zo ambigue is. Hird stelt dan ook dat afval als een categorie van objecten eigenlijk niet gekend kan worden: *“Knowing waste, I will argue, consists largely*

---

¹⁴ Zoals dingkracht, is ook de keuze voor de term netwerk of assemblage afhankelijk van de substroming of de auteur waar een nieuw materialistische onderzoeker zich mee associeert.

in its determination as such. Knowing waste is, in other words, about rendering indeterminate entities determinate." (Hird 2012, 454). Met 'entities' bedoelt de socioloog dat afval niet enkel bestaat uit een heterogene mix van onvoorspelbare materie, maar dat de materie met niet-menselijke entiteiten interageert die bepalen hoe het zich materialiseert. Hoewel de voornaamste focus van afvalonderzoek meestal op de (gekende) menselijke sfeer van productie en consumptie ligt, spendeert afval eigenlijk het grootste gedeelte van de tijd in een niet-menselijke, biologische sfeer (Hird 2012, 456). Het is daarom belangrijk deze niet-menselijke entiteiten eveneens op te vatten als sociale actoren die, via de materiële relaties die ze aangaan, de wereld mede vormgeven. Het nieuw materialisme wil het mogelijk maken om te onderzoeken hoe dingen ontstaan vanuit de interacties van mensen en niet-mensen (Fox en Alldred 2018, 3). Een belangrijke inspirator van het idee dat menselijke en niet-menselijke vormen van handelingsvermogen samengaan en elkaar versterken is Bruno Latour (R. A. Grusin 2015, xv). Met de actor-netwerktheorie (ANT) heeft de Franse socioloog de conceptuele grondslagen uitgewerkt van een symmetrisch netwerk waarin subject en object elkaar constitueren. Deze meer-dan-menselijke benadering van handelingsvermogens vergt namelijk een specifiek ontologisch perspectief: een vlakke ontologie waarin er een symmetrie bestaat tussen het menselijke en niet-menselijke en het sociale en natuurlijke. Dit onorthodoxe perspectief, dat alle filosofische hiërarchieën tracht te doorbreken, wordt verdedigd vanuit de claim dat geen enkele entiteit werkelijker is dan de andere. Hoewel de handelingsvermogens van actanten verschillend zijn, kan niets worden verklaard door de ene entiteit te reduceren tot een andere, meer fundamentele entiteit zoals 'de Economie', 'de Maatschappij' of 'de Natuur'. Een dergelijke reductie is volgens Latour een 'slechte transcendentie' (*bad transcendence*) tot iets wat eigenlijk het resultaat is van concrete praktijken en interacties (Choat 2018, 5). In plaats van een reductie tot een reeds bestaande totaliteit, dienen entiteiten te worden geanalyseerd als hybride¹⁵ elementen die pas vorm krijgen vanuit de handelingen die ze gezamenlijk verrichten. Het idee dat afval een hybride actant is die actief is in een netwerk met mensen en niet-mensen, is zeer invloedrijk in de afvalstudies. Er wordt ook wel gesproken over een 'afval-als-actant-paradigma' (*waste-as-actant paradigm*) (Moore 2012, 791; Van Bommel en Parizeau 2020, 208). Het idee dat afval, of de productie, consumptie, circulatie en materiële transformatie van afval, constitutief is voor sociale activiteit door netwerken van menselijke en niet-menselijke actoren (Moore 2012, 792), lijkt namelijk de norm te worden in afvalstudies (Gille 2012, 836). De meer-dan-menselijke benadering van afval wil onder andere laten zien hoe mensen en maatschappelijke waarden samen ontstaan, en verstrengeld zijn met afvalmaterie en afvalpraktijken (Greeson, Laser, en

---

¹⁵ Met hybride bedoelt Latour zowel dat er geen onderscheid tussen subject en object, als tussen natuur als cultuur wordt gemaakt (Verbeek 2000, 170-71)

Pyyhtinen 2020, 152; Pyyhtinen 2023, 265). Het wil daarmee komaf maken met het constructivistische idee dat de mens en maatschappij voorafgaan aan, en afzonderlijk bestaan van afval.

2 De sociale constructie van afval

In hoofdstuk 1 werd besproken waarom het meer-dan-menselijke perspectief op afval voorbij wil gaan aan de constructivistische theorieën van afval. Volgens onderzoekers die vanuit het meer-dan-menselijke perspectief op afval vertrekken, is afval in de eerste plaats materieel en kan het niet gereduceerd worden tot een sociaal construct. De voornaamste claim van deze oriëntatie is dat de materialiteit van afval het natuur-cultuuronderscheid van het constructivisme ondermijnt, en enkel kan worden begrepen vanuit de monistische ontologie van het nieuw materialisme. In hoofdstuk 2 wordt deze claim geconfronteerd met de constructivistische theorieën van afval van het symbolisch-structuralisme en het economisch-materialisme. Er wordt hierbij uitgelegd welke weerstand deze theorieën bieden tegen de kritieken van het nieuw materialisme. In het eerste deelhoofdstuk (hoofdstuk 2.1) wordt er vanuit het constructivisme beargumenteerd dat het nieuw materialisme, in tegenstrijd met de monistische ontologie, reeds een bepaald onderscheid tussen natuur en cultuur vooronderstelt om afval te conceptualiseren. In het tweede deelhoofdstuk (hoofdstuk 2.2) wordt er vanuit het economisch-materialisme beargumenteerd dat niet het dualisme het onderliggende probleem van de afvalcrisis is, maar het natuur-cultuurmetabolisme van het kapitalisme en de kapitalistische hybridisering van de niet-menselijke natuur. In het derde deelhoofdstuk (hoofdstuk 2.3) wordt tot slot aangetoond dat het nieuw materialisme de natuur-cultuuridentiteit als gegeven beschouwt, terwijl het eigen is aan de specifieke materiële en sociale condities van deze tijd.

2.1 Afval: een sociaal construct

In dit deelhoofdstuk wordt de meerwaarde van het constructivisme gezocht. Hiervoor beginnen we bij het symbolisch-structuralisme, dat de fundering heeft gelegd voor het constructivisme in de afvalstudies. Hoewel het symbolisch-structuralisme in onbruik geraakt is, heeft het ten opzichte van de meer-dan-menselijke benadering een belangrijke meerwaarde: het expliciteert de mens-afvalrelatie die in de meer-dan-menselijke benadering impliciet blijft. Ik beargumenteer dat het nieuw materialisme het constructivisme nodig heeft om het eigen voorwerp van onderzoek te definiëren. De monistische benadering kan met andere woorden niet om het natuur-cultuurdualisme van het constructivisme heen, als het over afval wil spreken.

2.1.1 Het symbolisch-structuralisme

Mary Douglas' *Purity and Danger: An Analysis of Concepts of Pollution and Taboo* (Douglas 1966) geldt als de klassieke tekst van de afvalstudies. Het werk staat aan de basis van de symbolisch-structuralistische benadering van afval. De tekst behoort eveneens tot de sociaal-antropologische canon van de studies naar reinheid en onreinheid, dat als voorloper geldt van het huidige onderzoeksdomein van de afvalstudies. Douglas' boek, dat gebaseerd is op veldonderzoek dat de antropoloog deed in een Congolese stam, is hiervan het meest bekende werk (O'Hare 2019, 2-3). Douglas' studie is voornamelijk ingegeven door een interesse in het symbolisme van verontreinigingsrituelen en de daarbij behorende 'primitieve' classificatiesystemen van de bestudeerde gemeenschap. Volgens critici is haar analyse van vuil daarom ongeschikt als basis voor een analyse van afval in (post)industriële samenlevingen, waar de schaal van afvalproductie en verontreiniging niet mee te vergelijken is (O'Hare 2019, 3). Een constructivistische stroming die wel vertrekt vanuit de (post)industriële samenleving is het economisch-materialisme (zie hoofdstuk 2.2.1). Toch biedt Douglas' definitie van vuil als '*matter out of place*' binnen een sociale orde nog steeds een courant startpunt voor een analyse van afval (Alexander en O'Hare 2020, 4). De vraag die in dit deelhoofdstuk beantwoord wordt, is waarom Douglas' symbolisch-structuralisme nog steeds relevant is voor de studie van afval.

Ik begin met een korte schets van Douglas' theorie over vuil. Volgens Douglas is vuil niet iets wat op zichzelf bestaat, maar is het iets wat sociaal wordt geconstrueerd. Vuil is met andere woorden niet natuurlijk; niets is inherent vuil. Vuil is een cultureel begrip dat door mensen in een samenleving is ontwikkeld. Hierbij stuiten we direct op een probleem: de definitie van vuil is cultuurrelatief. Onreinheidsvoorstellingen verschillen per cultuur, en er bestaan binnen een cultuur ook verschillende reinheidsopvattingen (Van Wiele 2007, 185). Kan er dan überhaupt iets meta-cultureel gezegd worden over vuil, of heeft het enkel zin om per cultuur of gemeenschap te bepalen wat het begrip 'vuil' inhoudt? Om deze vraag te beantwoorden, is het belangrijk om Douglas' symbolisch-structuralistische insteek in haar onderzoek te begrijpen. Met structuralisten als Claude Lévi-Strauss deelt de antropoloog het idee dat onreinheid, evenals een taboe of verbod, begrepen moet worden vanuit de symbolische structuur van de samenleving (Van Wiele 2007, 191; O'Hare 2019, 3). Voor zover er iets universeel is aan vuil, hangt dit volgens het symbolisch-structuralisme samen met de symbolische structuur die aan de basis van elke samenleving staat. Volgens Douglas legt een samenleving aan de hand van binaire categorieën zoals heilig/profaan en reinheid/onreinheid een normatieve orde op aan een anderszins ongeordende en waarde vrije materiële wereld (Alexander en O'Hare 2020, 4). Door de materiële wereld conceptueel te ordenen, leggen mensen ruimtelijke, sociaal-culturele en morele grenzen op aan de wereld. Het categoriseren van materie is derhalve een vorm van sociale

differentiatie en een manier om macht uit te oefenen (Reno 2014, 4; Alexander en O'Hare 2020, 4). Er valt volgens de antropoloog een patroon te ontdekken in dit interpretatieve symbolische kader waar we onze perceptie van vuil aan ontleen (O'Hare 2019, 3): vuil is datgene wat niet past binnen de cultureel-specifieke classificaties en wordt daarom als abnormaal, onordelijk of zelfs bedreigend ervaren. Vuil is met andere woorden overal ter wereld iets dat buiten de gebruikelijke culturele context valt. Het is materie die niet op zijn plaats is in de maatschappij, omdat het door een gebrek aan een duidelijk herkenbare structurering (de grenzen van) het sociale systeem verstoort. Het verwijderen van vuil en afval is daarom ook geen negatieve daad, maar een positieve handeling om de omgeving naar het sociale ideaal te ordenen (Van Wiele 2007, 191-93; Duschinsky 2013, 63-64; Reno 2014, 4). Tot zover een schets van de benadering van vuil in Douglas' theorie. Wat zegt haar theorie nu over de manier waarop afval bestudeerd moet worden?

Allereerst wordt er stilgestaan bij het vertrekpunt van Douglas' theorie. Douglas' constructivistische insteek staat namelijk haaks op die van het nieuw materialisme. Toch komen beide voort uit een wens om tot de kern te komen van het voorwerp van onderzoek, afval. Volgens het nieuw materialisme is afval in de eerste plaats materieel. Door de materiële relaties die afval aangaat, kan het betekenisvol zijn, maar alleen dankzij de vitale materialiteit waar het uit bestaat (Morrison 2015, 8). Het nieuw materialisme formuleert daarom een ontologische theorie van materialiteit, van waaruit afval begrepen moet worden. Douglas' eerste stap is echter om voorbij te gaan aan het concrete en materiële van vuil. Volgens de antropoloog bestaat vuil niet zozeer uit specifieke materiële eigenschappen die een vuil object onderscheidt van een object dat niet vuil is (Alexander en O'Hare 2020, 3). Merk op dat dit wel de manier is waarop afval doorgaans gedefinieerd wordt (zie hoofdstuk 1.2.1), namelijk als een afvalstof met meetbare fysische en chemische eigenschappen die de ene afvalstof onderscheidt van de andere. Douglas' idee dat vervuiling of afval helemaal niet zo vanzelfsprekend is als in het dagelijks leven wordt aangenomen, kernachtig verwoord door het '*matter out of place*' te noemen, is leidend voor elk diepgravend onderzoek naar afval (O'Hare 2019, 3). Symbolisch-materialisten, en nieuw materialisten na hen, verzetten zich tegen een oppervlakkige, categorische opvatting van afval. Hoe moet afval dan wel opgevat worden? Zoals gesteld, scheiden de wegen van het constructivisme en het nieuw materialisme zich hier: de meer-dan-menselijke benadering stelt een ontologische, materiële of oneconomische definitie van afval voor (zie hoofdstuk 1.3.3), terwijl een constructivistische benadering vanuit een epistemologische en niet-materiële definitie vertrekt. De stelling dat afval niet zonder meer is, maar iets is dat wordt gemaakt, is Douglas' voornaamste bijdrage aan de afvalstudies, waarin de sociale constructie van afval tot aan de materiële wende als een evidentie gold (Gille en Lepawsky 2022, 4). Een constructivistische benadering van afval vertrekt vanuit het idee dat afval intrinsiek ambigue is. Wat afval is, is met andere woorden niet af te

leiden uit een intrinsieke, materiële kwaliteit van afvalobjecten. In plaats daarvan is het relationeel: iets wordt afval in relatie tot een waarde die het heeft voor een bepaald subject. Iets is enkel afval vanuit het perspectief van iemand of vanuit een bepaald waardesysteem (Lindner 2016, 209). In het symbolisch-structuralisme wordt deze waarde als een symbolisch-structurele waarde aangeduid, die geanalyseerd wordt vanuit het waardesysteem dat Douglas aanduidt als 'het sociale systeem'. Hier kan de terechte kritiek op gegeven worden dat dit een vage, ongedefinieerde instantie is (Duschinsky 2013, 65), die een theorie over wat afval is niet per se vooruit helpt. Toch is het inzicht dat afval relationeel is, zeer invloedrijk. In het economisch-materialisme is er daarom ook een bredere uitwerking van deze notie, die een meer economische en normatieve invulling krijgt als gebruikswaarde of ruilwaarde (zie hoofdstuk 2.2). In het nieuw materialisme wordt afval eveneens relationeel gedefinieerd, maar is de relatie meer-dan-menselijk. Ook voor een dier kan gelden dat iets afval is, of dat het door mensen weggeworpen materiaal juist bruikbaar is. Het sociaal constructivisme heeft echter een engere opvatting van de constitutie van afval, namelijk als iets dat vanuit een cultuur en samenleving ontstaat. Kort gesteld ontstaat afval vanuit een mens-afvalrelatie en niet vanuit een meer-dan-menselijke-afvalrelatie. De kritiek van het nieuw materialisme hierop werd uitvoerig besproken in het voorgaande hoofdstuk. In dit hoofdstuk wordt echter beargumenteerd dat het cruciaal is om te vertrekken vanuit het typisch menselijke handelingsvermogen om te begrijpen hoe afval ontstaat. Dit begint bij het natuur-cultuuronderscheid van waaruit afval begrepen dient te worden.

2.1.2 Af-val: op het snijvlak van natuur en cultuur

In deze paragraaf wordt de oorsprong van afval vanuit het natuur-cultuuronderscheid besproken. De constructivistische benadering van afval is gegrond in het idee dat de mens, door het vermogen tot interpretatie en evaluatie, verantwoordelijk is voor het fenomenale bestaan van afval (Kennedy 2008, 2). Volgens constructivisten bestaat er geen afval in de natuur. Dit kan gelezen worden als een positie die de reinheid en afzonderlijkheid van de natuur verheerlijkt, in onderscheid met de culturele sfeer van de mens, in een tijd (het Antropoceen) waarin een natuur-cultuuronderscheid eigenlijk niet meer houdbaar is. Dit is echter een weinig constructieve lezing. Indien de sterkte van de benadering begrepen wil worden, is een meer genereuze lezing vereist. De stelling dat er geen afval in de natuur ontstaat, is op twee manieren te verdedigen, afhankelijk van de manier waarop afval wordt gedefinieerd. In de meest basale zin kan afval begrepen worden als iets dat af-valt, een materieel overblijfsel van iets dat ontstaat nadat het nuttige is genomen of gebruikt. De etymologie van het Nederlandse woord 'afval', "*dat wat na bewerking als nutteloze rest overblijft*" (Sijs 2010), is verwant aan het Engelse '*offal*' en Duitse '*Abfall*', wat voor slachtafval gebruikt wordt (Sijs 2010). Het toe-eigenen van kwaliteiten staat in deze zin aan de basis van afval (Scanlan 2005, 13). Afhankelijk van hoe

je het bekijkt, bestaat er wel degelijk afval in de natuur. Levende organismen en biologische processen die onderhevig zijn aan groei en verval produceren wat antropoloog en afvalstudies-onderzoeker Joshua Reno 'ecologisch afval' noemt. Omdat een wezen een lichaam heeft, produceert het ontlasting als restant van het ingenomen voedsel of ademt het koolstofdioxide uit na zuurstof in te ademen. Ecologisch afval is echter het product van een biologisch noodzakelijke en repetitieve activiteit die deel uitmaakt van voortdurende natuurlijke cycli (Reno 2018, 2-4). Hoewel er tijdelijk afval ontstaat, zijn deze materiële overblijfselen niet nutteloos. Vrijgekomen energie of nutriënten worden na verloop van tijd doorgegeven in de ketens en kringlopen van de natuur. Er is met andere woorden geen sprake van afval op het macroniveau van de cyclische werking van de natuur (Kennedy 2008, 2). Daarentegen zijn menselijke systemen van productie en consumptie vaak lineair. Dit blijkt niet alleen uit de kwantiteit van het afval, maar ook uit de kwaliteit ervan. Er worden materialen geproduceerd die moeilijk of niet kunnen worden afgebroken in de natuur. In combinatie met de hoeveelheid afval, zet dit de regeneratieve capaciteit van het ecosysteem op het spel (Kennedy 2008, 107). Over de betekenis van afval in het economisch systeem wordt verder ingegaan in het volgende hoofdstuk (hoofdstuk 2.2), waarin de economisch-materialistische benadering van afval wordt besproken.

Een tweede manier om afval te definiëren is vanuit het idee dat het zijn betekenis ontleent aan de 'morele economie' waarin het opereert (Scanlan 2005, 22). Afval is de materie die overblijft nadat het goede, waardevolle of wenselijke is genomen of gebruikt. Deze normatieve distincties worden niet teruggevonden in de natuur, die neutraal of waarde vrij is (Kennedy 2008, 2). De differentiatie die tot afval leidt, ontstaat vanuit de waardeoordelen en interpretaties van het ethische wezen van de mens.¹⁶ Afval wordt in zijn betekenis en bestaan bevestigd door het weg te werpen als datgene wat we niet meer in onze omgeving willen of accepteren. Het valt af omdat we het niet (meer) waardevol achten. Antropoloog John Scanlan, auteur van *On Garbage* (Scanlan 2005), associeert de waardeloosheid van afval met een ononderscheidbaarheid door een gebrek aan kwaliteiten. Als een object afval wordt, verliest het zijn onderscheidende kenmerken voor de mens en keert het terug naar een soort universele, onpersoonlijke materiële conditie. Het behoort dan opnieuw tot een ongedifferentieerde massa van dingen die ook wel de natuur wordt genoemd (Scanlan 2005, 13-14). De constructivistische benadering laat zien dat afval zich op het snijvlak van natuur en cultuur bevindt. Anders dan in het nieuw materialisme, is dit geen reden om het onderscheid tussen beide te vervagen. In plaats daarvan

---

¹⁶ Zie bijvoorbeeld de morele antropologie van Charles Taylor voor een analyse van de mens als ethisch wezen. In tegenstelling tot andere dieren beschikt de mens over tweede orde verlangens. Hierdoor handelt de mens niet enkel op basis van instinct en behoeftebevrediging, maar kan de mens ook een oordeel vellen over wat het verlangt, en of dit wenselijk of waardevol is (Taylor 1985, 4).

maakt het symbolisch-structuralisme duidelijk dat de creatie van afval noodzakelijk is voor het ontstaan en voortbestaan van een cultuur. De mens destilleert het waardevolle uit de ongedifferentieerde massa of de natuur, waardoor er zowel cultuur als afval ontstaat. Differentiatie staat met andere woorden aan de basis van zowel afval als cultuur.

Opnieuw zijn Reno's categorieën van afval bruikbaar om dit te illustreren: naast het natuurlijk ecologisch afval, kan er een onderscheid gemaakt worden tussen utilitair en moreel-politiek afval. Beide types afval spelen in op het menselijke en culturele aspect van afval. Het gaat hierbij niet om een absoluut onderscheid tussen de drie types afval, maar een gradueel onderscheid in de noodzaak, of relatieve vrijheid waarmee de creatie van afval gepaard gaat. Deze relatieve vrijheid om keuzes te maken en niet uit noodzaak of instinct te handelen, is eigen aan de mens. Mensen kunnen kiezen om artefacten te vervaardigen en in te zetten voor bepaalde doeleinden of functies.¹⁷ Bij het vervaardigen of het gebruik van deze voorwerpen ontstaat afval, of wat Reno 'utilitair afval' noemt. Dit wordt doorgaans geassocieerd met industriële samenlevingen vanwege de grootschalige productie van handelswaar, maar ontstaat evengoed in een pre-industriële samenleving waarin dit echter minder dominant en problematisch is (Reno 2018, 5). Door de differentiatie die met de vorming van afval gepaard gaat, kan de mens de relatie tot de natuur en de objectwereld conceptualiseren: wat is nuttig of waardevol om te gebruiken (Kennedy 2008, 13-14)? Afval is wat niet meer (her)gebruikt wordt. Het markeert de grens tussen wat onderdeel is van menselijke activiteiten en de maatschappij, en wat daarvan wordt uitgesloten. Een derde vorm van afval die Reno bespreekt, is moreel-politiek afval. Dit is bij uitstek het product van een systeem van symbolische classificatie zoals beschreven door Mary Douglas. Het kan enkel maar bestaan bij gratie dat er gemeenschappen zijn die een symbolisch systeem hanteren met gedeelde culturele waarden en classificaties. Moreel-politiek afval is met andere woorden een product van politiek handelen in de sociale sfeer.¹⁸ Als sociale actor moet je jezelf onderscheiden, waarbij je noodzakelijk bepaalde dingen en mensen afstoot.¹⁹ Dit is het afval dat staat

---

¹⁷ Er zijn ook voorbeelden bekend van dieren die gereedschap vervaardigen en gebruiken, zoals Reno ook opmerkt. Toch lijkt een vergelijking met het menselijk vermogen om utilitair afval te produceren niet zo nuttig. Immers is de mens vanwege zijn handelingsvermogens collectief in staat om dit op een veel grotere schaal en met andere middelen te doen, wat ervoor zorgt dat het niet zozeer om ecologisch afval gaat, maar om afval dat niet meer door het ecosysteem kan worden opgenomen. Een andere manier om dit te beargumenteren is dat de mens door zijn ethische vermogens moreel verantwoordelijk is voor afvalproductie, terwijl een dier hiervoor niet verantwoordelijk kan worden gesteld.

¹⁸ Joshua Reno verwijst in zijn uitleg van moreel-politiek afval naar het begrip 'handelen' van Hannah Arendt. Volgens Arendt is handelen de hoogste of meest vrije activiteit, waarbij mensen in de publieke ruimte aan elkaar laten zien wie ze zijn.

¹⁹ Deze masterthesis beperkt zich tot de bespreking van materieel afval. Er zijn echter ook onderzoekers die zich, geïnspireerd door Douglas' symbolisch-structuralisme, richten op immaterieel afval. Immaterieel afval slaat

voor een lacune of afwijking in het systeem: het stelt de sociale orde op proef en wordt in zijn status bevestigd door het moreel te verwerpen (Reno 2018, 6-7).

Samenvattend kan worden gesteld dat het bestaan van zowel utilitair als moreel-politiek afval aantoonde dat het ontstaan en de ontwikkeling van een cultuur en samenleving, noodzakelijk met afvalcreatie gepaard gaat. Dit in tegenstelling tot de circulaire werking van de natuur, waarin in principe geen materiële overblijfselen bestaan. Afval ontstaat als mensen materie differentiëren en culturele objecten vormen. De tweede manier om afval te definiëren, namelijk als een normatieve notie die iets duidelijk maakt over de waarde van een materieel object voor de mens, is het meest accuraat. De vraag is dan ook of Reno's concept van 'ecologisch afval', als iets dat door elk organisme geproduceerd wordt, überhaupt zinvol is. Afval is een begrip dat slaat op de culturele of normatieve betekenis van materie voor de mens en is daarom van een andere orde dan de natuurlijke betekenis van materie voor organismen in het algemeen (dit kwalitatieve verschil wordt eveneens uitgewerkt vanuit het economisch-materialisme in hoofdstuk 2.3.1).²⁰ Vanuit een natuurlijke of materialistische opvatting bekeken, is ontlasting iets dat een fysiologische of biologische betekenis heeft: het wordt uitgescheiden door organismen om het lichaam gezond te houden en vormt een energiebron voor een ander organisme. Pas als ontlasting als een cultureel object bekeken wordt in de maatschappij, zoals hondenpoep op straat of de 'poepkunst' van Pierro Manzoni in een museum, heeft het zin om een normatieve notie 'afval' of 'troep' te gebruiken. Afval is dus een cultureel en sociaal fenomeen dat begrepen dient te worden vanuit de specifieke vermogens van de mens.

2.1.3 Afval: een product van menselijke teleologie

Wat betekent het voor de analyse van afval, dat het gaat om een cultureel en sociaal geconstrueerd fenomeen? Hiervoor keren we terug naar de relationaliteit en ambiguïteit van afval, zoals dit in de voorgaande paragraaf (hoofdstuk 2.1.2) werd aangehaald. De ambiguïteit van afval legt een belangrijk verband met de mens en de cultuur bloot. Niets is in essentie afval, en alles heeft de potentie om afval te worden (Hird 2012, 3-4). De potentie om iets afval te laten worden, ontstaat vanuit het

---

onder andere op ideeën en gedragingen die door individuen of de samenleving als onaanvaardbaar worden beschouwd en daarom worden afgewezen. Het concept kan eveneens toegepast worden op mensen die worden gemarginaliseerd of uitgesloten, zoals onder andere vervat is in het woord 'uitschot' of 'smeerlap'.

Een invloedrijke onderzoeker in dit domein is Julia Kristeva, die in haar boek *Powers of Horror: An Essay on Abjection* (Kristeva 1982) haar psychoanalytische theorie van het abjecte bespreekt. Voor een inleiding in afval die zowel op materieel als immaterieel afval ingaat, verwijs ik de lezer naar John Scanlans *On Garbage* (Scanlan 2005). Scanlan hanteert voor immaterieel afval de term 'metaforisch afval'.

²⁰ Ik dank mijn promotor, professor Arthur Cools, om dit punt in mijn argumentatie op scherp te stellen.

handelingsvermogen van de mens, dat gesitueerd dient te worden in de cultuur en maatschappij waarin het plaatsheeft. 'Afval' als zodanig benoemen of classificeren, zoals Douglas' theorie laat zien, geeft mensen grip op de ambigue realiteit van materie (Alexander en O'Hare 2020, 4). Het maakt materie als het ware kneedbaar tot een cultuurproduct. Toch analyseert het nieuw materialisme afval vanuit de ambigue, generieke materialiteit die al het materiële toekomt. Vanuit het oogpunt van het symbolisch-structuralisme stuit het hierbij op een probleem: iets materieel noemen zegt niets over de specificiteit van het object, welke betekenis of functie het heeft in de cultuur. Of, zoals de Italiaanse filosoof Lucio Colletti dit treffend verwoordt: "[t]o say (...) that an object is material is still to say nothing" (Colletti 1973, 5-6; Choat 2018, 8). Natuurlijk zegt het nieuw materialisme wel iets: het presenteert een monistische theorie over het handelingsvermogen van materie, en relateert het bestaan van afvalmaterie aan meer-dan-menselijke actoren. Het laat hierbij zien dat afval niet gereduceerd kan worden tot een menselijk en cultureel product, omdat het uit vitale materie bestaat. Maar zegt het genoeg om een volwaardige theorie van afval te bieden? In het non-dualistische kader van het nieuw materialisme lijkt er een even basaal als cruciaal inzicht van het constructivisme verloren te gaan: namelijk hoe het komt dat er materie bestaat die überhaupt als afval geclassificeerd wordt. Afvalmaterie, hoewel het niet louter herleidbaar is tot de betekenis die het voor mensen heeft, is zonder die betekenis slechts *materie*. Het nieuw materialisme stelt materie voorop, en beschouwt het menselijk vermogen om afval als zodanig te classificeren hoogstens secundair. Het kan hierdoor strikt genomen niet eens over afval spreken: uit de theorie waarop het gegrond is, volgt dat een menselijke beoordeling van materie als afval slechts één mogelijke interpretatie is van een materieel ding dat voor een niet-menselijke actant misschien een andere betekenis of functie heeft. Anders gesteld heeft de meer-dan-menselijke benadering het constructivisme nodig om het eigen voorwerp van onderzoek, afval, te definiëren. Toch is dit niet het voornaamste probleem van een nieuw materialistische theorie van afval. Omdat het fenomenale bestaan van afval niet gecorreleerd wordt aan het menselijk vermogen om iets als afval te benoemen en te behandelen, staat de theorie als het ware met lege handen. Het heeft geen grip op afval, omdat het geen rekenschap geeft van de oorsprong vanuit de specifieke menselijke handelingsvermogens en de daarbij behorende capaciteit van de mens om natuur tot afval te transformeren (Arias-Maldonado 2019, 55-56). Dit is ook een zwakte die Joshua Reno opmerkt, specifiek met betrekking tot Jane Bennetts *Vibrant Matter*:

“[C]an the thinginess of waste, vibrant though it may be, do without Douglasian classifications? Is not a landfill the product of millions of tiny acts of symbolic rejection, whereby a human agent decided what was relatively disposable? (...) Litter and landfills are only available to produce the effects Bennett bears witness to because they have already been categorized and acted upon by humans. To suggest that waste is also material after it has been categorically rejected is an important first step, but not entirely satisfactory if its anthropocentric origins remain unaddressed.” (Reno 2014, 5)

De meer-dan-menselijke benadering is bruikbaar als theorie die analyseert wat er met afval gebeurt nadat het is ontstaan, en dit in verband brengt met niet-menselijke actanten. Denk bijvoorbeeld aan Hirds voorbeeld van de bacteriële economie waarin afval wordt opgenomen als het op een vuilnisbelt terechtkomt (zie hoofdstuk 1.2.3). Er is echter een menselijke benadering van afval nodig om uit te leggen hoe het ontstaat. Waar het nieuw materialisme benadrukt dat de dynamische zelforganisatie van materie niet teleologisch is bepaald en dus onvoorspelbaar is (Arias-Maldonado 2019, 53), benadrukt het constructivisme dat afval een product is van menselijke teleologie. Er kan met andere woorden voorspeld worden wat er met afvalmaterie gebeurt in een maatschappij, er is wel degelijk een patroon herkenbaar. Hiervoor is er echter een macrotheoretisch kader nodig, hetgeen de vlakke ontologie van het nieuw materialisme niet toestaat. In plaats van een ahistorische analyse die het generieke van al het materiële benadrukt, is er een historische analyse nodig die laat zien hoe afval is ingebed in het functioneren van het huidige economische productie- en consumptiesysteem. Het structureel-symbolisme heeft reeds aangetoond dat afval relatief is aan de cultuur en maatschappij. Echter is het als analytische methode gericht op de symbolische en morele aspecten van afval. Een economisch-materiële benadering van afval verbindt afval expliciet met waarde en kan hierdoor rekenschap geven van de manier waarop afval is ingebed in de (post)industriële economie. In tegenstelling tot het nieuw materialisme die de oneconomische aspecten van afval benadrukt, focust een dergelijke benadering zich op de economische aspecten om de kapitalistische oorsprong van afval te benoemen. Meer specifiek stel ik in het volgende deelhoofdstuk (hoofdstuk 2.2) een marxistische benadering van afval voor, die zich toelegt op de historisch specifieke materiële en sociale condities waaronder afvalproductie plaatsvindt.

2.2 Afval: een kapitalistisch construct

In het vorige deelhoofdstuk (hoofdstuk 2.1) werd beargumenteerd dat een natuur-cultuuronderscheid moet worden voorondersteld om iets materieels ‘afval’ te kunnen noemen. De mens beschikt over het

vermogen om de materiële wereld te differentiëren, waardoor zowel cultuurobjecten als afval ontstaan. In het eerste hoofdstuk werd echter vanuit het nieuw materialisme het idee geïntroduceerd dat er in het Antropoceen sprake is van een natuur-cultuuridentiteit waarin afval per definitie hybride is. In dit deelhoofdstuk wordt verder ingegaan op de relatie tussen natuur en cultuur met betrekking tot afval. Er wordt beargumenteerd dat de identiteit tussen natuur en cultuur niet zozeer gegeven is zoals het nieuw materialisme veronderstelt, maar een historisch feit is dat ontstaat door de instrumentalisering van de niet-menselijke natuur door het kapitalisme. Het natuur-cultuurmetabolisme dat hierdoor ontstaat, drijft zowel de economische groei als de toename van afval. In plaats van het dualisme als de achterliggende oorzaak van de afvalcrisis aan te duiden, beargumenteer ik dat juist het identiteitsdenken moet worden geproblematiseerd. Allereerst wordt de economisch-materialistische benadering van de afvalstudies geïntroduceerd, waarna dit aangevuld wordt vanuit een marxistisch perspectief op afval.

2.2.1 Het economisch-materialisme

De economisch-materialistische benadering is ontstaan vanuit het boek *Rubbish Theory: The Creation and Destruction of Value* (1979) van sociaal antropoloog Michael Thompson (Alexander en O'Hare 2020, 3). Terwijl eerder antropologisch onderzoek zich richtte op de structurele tegenstellingen van heilig/profaan en reinheid/onreinheid, maakt Thompson het normatieve en economische aspect van afval expliciet door de binaire tegenstelling afval/waarde te introduceren (O'Hare 2019, 5). Door voort te bouwen op het werk van zijn docent en voorganger, Mary Douglas, biedt Thompson een kader om afvalobjecten in geïndustrialiseerde samenlevingen te analyseren. Waar Douglas uitgaat van een statische classificatie, laat Thompson zien dat materiële goederen voortdurend onderhevig zijn aan processen van devaluatie en herwaardering, waardoor ze veranderen van vergankelijk, naar vuilnis, naar duurzaam. Hij laat hiermee zien hoe de waarden en categorieën van materiële goederen in een (post)industriële maatschappij kunnen veranderen. Deze fluctuerende waarde is geen inherente eigenschap van de objecten zelf, maar bestaat uit een sociale relatie die deel uitmaakt van het overkoepelende sociale systeem (Alexander en O'Hare 2020, 5; Greeson, Laser, en Pyyhtinen 2020, 156). Waar Douglas de classificatie van materie reeds verbindt met macht, zien we dit bij Thompson eveneens terugkomen. Waarden die constant blijven, ondersteunen volgens de antropoloog de gevestigde hiërarchie en machtsverhoudingen. Aangezien goederen waardetransformaties ondergaan in de loop van de tijd, kan tegen de gevestigde orde worden ingegaan. Een radicale transformatie van een tijdelijk naar een duurzaam goed is mogelijk juist omdat afval, dingen in een waardeloze staat, bestaan (Reno 2017, viii). In deze zin functioneert afval als een soort hulpbron, die waarde mogelijk maakt (O'Hare 2019, 7). Wanneer een alledaags, tijdelijk object wordt verwaarloosd en terzijde wordt

gelegd, kan het op een dag worden gerevalueerd als een zeldzaam of uitzonderlijk object uit het verleden. Afval, wanneer het opnieuw wordt gewaardeerd, biedt letterlijk het materiaal om de wereld opnieuw vorm te geven (Reno 2017, viii-ix). Waar Douglas een achterliggende orde beschrijft van waaruit vuilnis ontstaat, beschrijft Thompson een systeem van bewuste handelingen die materie constitueren als afval. (Alexander en O'Hare 2020, 5). Thompsons theorie effent hierdoor de weg voor recenter economisch-materialistisch onderzoek dat de politieke en economische machtsstructuren in vraag stelt die actief beïnvloeden hoe en waar afvalmaterialen verschijnen (O'Hare 2019, 2-6). Een marxistische benadering van afval kan eveneens tot het economisch-materialisme worden gerekend (Alexander en O'Hare 2020, 7).

Wat voegt het economisch-materialisme toe aan de studie van afval? De naam verradt al dat er ten opzichte van het symbolisch-structuralisme andere accenten worden gelegd, namelijk op de relatie van afval tot de economie, en de materialiteit van afval. Het economisch-materialisme vertrekt evenals het symbolisch-structuralisme vanuit een macro- of systematische analyse van afval. Waar het symbolisch-structuralisme zich richt op het symbolische systeem en de betekenis van afval, richt het economisch-materialisme zich daarentegen op het politieke en economische systeem en de rol van afval(productie) daarin. Binnen deze visie wordt afval beschouwd als een bewust gecreëerd product dat een cruciale rol speelt in de kapitalistische economie en machtsverdeling. Volgens het marxisme is afval een integraal onderdeel van het productie- en consumptiesysteem van het kapitalisme. Dit staat haaks op de symbolisch-structuralistische benadering, die afval beschouwt als een noodzakelijk *bijproduct* van sociale activiteiten als productie en consumptie, dat dus geen wezenlijk onderdeel is van het politiek en economisch systeem (O'Brien 1999, 70). Om te verklaren waarom afval ontstaat en welke plaats het heeft in de maatschappij, moet het volgens economisch-materialisten worden gezien als een integraal onderdeel van de sociale orde, en niet als iets dat dualistisch buiten deze orde ontstaat. Socioloog Martin O'Brien verwoordt dit in zijn invloedrijke paper *Rubbish Values: Reflections on the Political Economy of Waste* (O'Brien 1999) als volgt:

"Just as it makes no sense to theorize a 'product' outside of its productive framework, or a 'commodity' outside of its consumption framework, I suggest that it makes no sense to theorize 'waste' outside of its wasting framework." (O'Brien 1999, 270).

Een marxistische benadering van afval werkt uit wat dit *'wasting framework'* van het kapitalisme precies inhoudt. Het doel hiervan is om de logica van afvalproductie in het kapitalistische systeem te doorgronden en te voorspellen waar en hoe afval ontstaat (O'Hare 2019, 2). Een dergelijke analyse is mogelijk omdat een welbepaalde relatie tussen materie en economie als vertrekpunt wordt genomen: er wordt verondersteld dat de materiële eigenschappen van afval afhangen van 'de sociale vorm', of

de manier waarop materie wordt georganiseerd door het kapitalistische productie- en consumptiesysteem (zie hoofdstuk 2.2.2) (Choat 2018, 11). Anders dan het nieuw materialisme wordt er dus van uitgegaan dat materie teleologisch geconfigureerd wordt, waardoor afvalstromen wel degelijk voorspelbaar zijn. Het economisch-materialisme vertrekt vanuit een natuur-cultuuronderscheid zodat het een dergelijke economische lezing van materie kan bieden. Het reduceert de culturele en normatieve sfeer niet tot de natuurlijke sfeer, maar laat zien dat een materialistisch begrip van afval samen kan gaan met een economisch begrip van afval.

Het economisch-materialisme biedt hierdoor niet enkel een materialistisch alternatief op de nieuw materialistische benadering van afval, maar opent eveneens de mogelijkheid tot een politieke kritiek op de monistische ontologie van het nieuw materialisme. Zoals het symbolisch-structuralisme laat zien (zie hoofdstuk 2.1), moet er een natuur-cultuuronderscheid worden voorondersteld om over afval te spreken, hetgeen niet mogelijk is binnen de monistische ontologie van het nieuw materialisme. Het economisch-materialisme voegt daaraan toe dat er een analytisch onderscheid gemaakt moet worden tussen natuur en cultuur om kritiek te kunnen leveren op de manier waarop het kapitalisme de materiële relatie met de natuur organiseert (zie hoofdstuk 2.3). In de volgende paragraaf wordt deze relatie verder uitgewerkt, waarbij wordt ingegaan op hoe materie en economie zijn verbonden volgens het historisch materialisme en wat dit betekent voor de studie van afval.

2.2.2 Afval vanuit het natuur-cultuurmetabolisme van het kapitalisme

In hoofdstuk 2.1.2 werd vanuit de symbolisch-structuralistische benadering onderzocht hoe afval vanuit het natuur-cultuuronderscheid ontstaat. In deze paragraaf wordt dit hernomen en verder gespecificeerd vanuit een marxistische theorie over de relatie tussen de natuur en de maatschappij. Het doel is niet om een definitieve marxistische visie op afval te formuleren, maar om een dialoog aan te gaan met de monistische interpretatie van afval binnen het nieuw materialisme (zie hoofdstuk 2.3). Een eigentijdse, ecologische lezing van Marx benadrukt dat het kapitalistische natuur-cultuurmetabolisme, waarbij de economie de relatie tussen maatschappij en natuur bepaalt, de drijvende kracht is achter economische groei en de systematische productie van afval. Deze dynamiek wordt niet (h)erkend door het nieuw materialisme vanwege de politieke implicaties van de monistische ontologie. Er kan zelfs worden beargumenteerd dat het monisme onbedoeld ruimte schept voor de kapitalistische instrumentalisering van de natuur (zie hoofdstuk 2.2.3). Om tot deze kritiek te komen, wordt er in deze paragraaf een uitleg gegeven over de belangrijkste concepten voor een ecomarxistische kritiek: het mens-natuurmetabolisme, het sociaalmetabolisme en de zogenaamde metabolische breuk. Allereerst wordt deze kritiek gesitueerd in de marxistische theorie.

Het is niet evident om vanuit het marxisme een ecologische kritiek te formuleren. Het marxisme wordt namelijk verweten in de afgelopen decennia weinig te hebben bijgedragen aan het theoretische debat rond de ecologische kwestie (Lievens 2012, 36). Dit verklaart wellicht waarom denkers binnen het nieuw materialisme, die een nieuwe materiële theorie ontwikkelen om hedendaagse ecologische problemen te adresseren (Coole en Frost 2010, 3-4), zo kritisch staan tegenover het historisch materialisme (Choat 2018, 2). Er bestaat onder ecologen en sociologen een discussie of er in Marx' politieke theorie überhaupt aandacht is voor de niet-menselijke natuur. Dit roept de vraag op of Marx' theorie een grondslag kan bieden voor een ecologische theorie over de dialectiek tussen de menselijke samenleving en de natuur (Lievens 2012, 37; van Dijk 2015). Op deze vraag bestaat geen sluitend antwoord: Marx' ideeën over de natuur en de maatschappij kunnen op verschillende manieren worden geïnterpreteerd. Enerzijds is er een anti-ecologische interpretatie, die stelt dat Marx ervan overtuigd was dat zowel de natuurlijke schaarste en milieuproblemen in een postkapitalistische samenleving zouden opgelost worden met behulp van wetenschap en technologie. Volgens deze lezing zou Marx de natuur als object van menselijke verovering en overheersing begrijpen (Pellizzoni 2016, 79-80; Saito 2022, 13). Het marxisme zou daarom niet geschikt zijn voor een kritische reflectie op de ecologische crisis. Toch lijkt deze interpretatie te voorbarig: de wortels van de huidige milieucrisis liggen in de maatschappijvorm die het marxisme wil begrijpen, namelijk het kapitalisme (Lievens 2012, 37). Dit vormt de aanleiding tot de ecologische lezing van het marxisme die de laatste jaren in opkomst is. In tegenstelling tot de eerste lezing wordt hier juist het non-dualisme, of methodisch dualisme, van Marx' benadering van de relatie tussen natuur en maatschappij benadrukt, waarbij het materiële en sociale met elkaar verbonden zijn en een gelijke ontwikkeling doormaken. Volgens deze lezing vat Marx de relatie tussen mens en natuur als een historisch en dialectisch proces op, dat door de moderne kapitalistische productiewijze onder druk komt te staan. Zowel menselijke arbeid als de natuur zijn bronnen van rijkdom die, hoewel de kapitalistische productie van deze bronnen afhankelijk is, door het kapitalisme worden uitgebuit en uitgeput. Deze interpretatie vormt de basis van een marxistische kritiek die de ecologische crisis rechtstreeks verbindt met het kapitalisme (van Dijk 2015; Pellizzoni 2016, 80-81; Saito 2022, 4) door te wijzen op de natuurlijke bestaansvoorwaarden van de kapitalistische productiewijze (Lievens 2012, 38). Dit is een benadering die een vruchtbare reflectie biedt op de rol van het kapitalisme in de productie van afval. De notie van het natuur-cultuurmetabolisme die in deze benadering centraal staat (Pellizzoni 2016, 81), is namelijk eveneens bruikbaar als reflectie op de natuur-cultuurrelatie van waaruit afval gedacht moet worden. Door de toepassing van Marx' methodologisch dualisme krijgt het door het nieuw materialisme ingezette debat over de natuur-cultuurrelatie een nieuwe impuls (Saito 2022, 3).

De mens-natuurrelatie komt volgens Marx voort uit twee verstrengelde dynamieken: het natuurmetabolisme en het sociaalmetabolisme. In het eerste deel van *Das Kapital* (Marx 1976) definieert Marx 'arbeid', de meest fundamentele categorie van het marxisme, in relatie tot het metabolisme of de stofwisseling (*Stoffwechsel*) tussen mens en natuur. Het natuurmetabolisme is volgens Marx een universeel en voor de mens noodzakelijk proces van materiële uitwisseling tussen de mens en de natuur dat plaatsvindt en bemiddeld wordt door menselijke arbeid (Saito 2022, 19). Deze stofuitwisseling is een natuurlijk-ecologisch proces dat volgens Marx de “*eeuwige natuurlijke voorwaarde [is] van het menselijk leven*” (Saito 2018). Door arbeid eigent de mens zich de nodige energie en grondstoffen toe uit de natuur, hetgeen getransformeerd wordt tot een product van arbeid die voorziet in de levensbehoefte van de mens. De mens kan immers niet uit het niets produceren (*ex nihilo*): er moet altijd gebruik gemaakt worden van bestaande materialen en natuurlijke hulpbronnen (*ex materia*) (Saito 2018; 2022, 19). Deze stofwisseling, of materiële interactie, die in elke vorm van productie en reproductie plaatsvindt, vormt niet alleen de materiële basis van individuele arbeidsprocessen, maar ook van het gehele economische systeem (Lievens 2012, 38). Hoewel mensen de natuur kunnen bewerken, gebruiken en wegwerpen, en daarmee de vorm van het substraat veranderen, zijn deze activiteiten dus gereguleerd door natuurlijke wetten en biofysische processen van het universele metabolisme van de natuur. Het objectieve bestaan van de natuur, die de basis en grenzen vormt voor alle mogelijke menselijke activiteiten, is het basisprincipe van een filosofisch materialisme. Het materiële substraat waar de wereld uit bestaat, kan in vorm worden gewijzigd, maar is een constante op zich (Saito 2022, 19-20). In tegenstelling tot het nieuw materialisme hanteert het marxisme een historisch begrip van materie. Dit komt voort uit Marx' veronderstelling dat arbeid altijd plaatsvindt onder bepaalde, historisch contingente, sociale verhoudingen. De mens is namelijk, in tegenstelling tot andere dieren, in staat om te reflecteren op hun interactie met de gegeven omgeving. Hierdoor is de mens niet beperkt tot de gegeven vorm van de materiële omgeving. Mensen zijn bijvoorbeeld in staat om gereedschappen te ontwerpen om efficiënter te produceren, nieuwe type materialen of objecten uit te vinden, of om de kwaliteit van producten te verbeteren (zie ook hoofdstuk 2.1.2). Deze vermogens zijn uniek voor menselijke arbeid, en zorgen ervoor dat zowel de objectieve basis van de productie als de geleverde productiekraft kan worden gewijzigd en ontwikkeld. Het metabolisme tussen de mens en natuur is dus, naast een transhistorische conditie evengoed een sociaal-historisch proces waarvan de concrete vorm varieert afhankelijk van de manier waarop arbeid in de maatschappij wordt georganiseerd (Saito 2018; 2022, 20). In een kapitalistische samenleving vindt het sociaalmetabolisme plaats op het sociaal-economisch niveau van de circulatie van koopwaar. De goederen zijn weliswaar materieel, maar het gaat niet om een materiële vormwijziging middels arbeid zoals bij een eerste orde metabolisme. In plaats daarvan wordt de stofwisseling bemiddeld door de uitwisseling van geld, waarbij het goed economisch gezien van vorm

verandert (*Formveränderung*) (Marx 1976, 198-99). In een kapitalistische samenleving wordt het metabolisme tussen mens en natuur dus door waarde bepaald (Saito 2018). Anders gesteld, organiseert het kapitalisme de wisselwerking en uitwisseling tussen mens en natuur met als primaire doel om de waarde van kapitaal te maximaliseren (Saito 2022, 21). De overgang naar een kapitalistische maatschappijvorm heeft dus als gevolg dat productie niet zozeer de bedoeling heeft om te voorzien in concrete levensbehoeften middels het natuurmetabolisme, maar ter kapitaalaccumulatie dient middels het sociale metabolisme.

Op basis van Marx' doctrine van het metabolisme, kan de tendens tot de degradatie van de natuur en accumulatie van afval worden geanalyseerd als een centrale tegenstelling van het kapitalistische productiesysteem (Saito 2018). Volgens Marx bestaat er een tegenstrijdige relatie tussen het natuurmetabolisme en de logica van het kapitalisme, die leidt tot een metabolische breuk.²¹ Waar productie middels het menselijke metabolisme met de natuur gericht is op het bevredigen van concrete behoeften, wordt dit onder het kapitalisme ondergeschikt aan de logica van uitbuiting en exploitatie met het oog op winstmaximalisatie (Saito 2018). Marx baseert deze diagnose op een analyse van bodemuitputting door de moderne landbouw die hij veralgemeniseert tot een bredere maatschappijkritiek.²² Het kapitalisme ontstaat vanuit een zogenaamde 'primitieve accumulatie': de roof van bestaande rijkdommen, namelijk arbeid en natuur, en de private inbezitneming van gemeenschappelijke landbouwgrond. Waar boeren voorheen op kleine schaal werkten, gebonden aan de natuurlijke cyclus, wordt dit productieproces door het kapitalisme opengemaakt: grond, arbeidskracht en arbeidsmiddelen worden uit elkaar gehaald en georganiseerd als koopwaar volgens de ideële wetmatigheden van de economie (Lievens 2012, 39). De metabolische breuk bestaat in de eerste plaats uit deze materiële verstoring van het cyclische proces van het natuurlijke metabolisme (Saito 2022, 24). In een biologische, pre-kapitalistische vorm van landbouw is er sprake van een natuurlijke cyclus van biologische energie die bestaat uit productie, consumptie en teruggave. De lichamen van de planten, dieren en mensen die eraan deelnemen, zijn met elkaar verbonden door een uitwisseling van energie. Geen van allen consumeert in de zin van opgebruiken, omdat de energie wordt doorgegeven. De mens verbruikt energie om gewassen te verbouwen die hij later consumeert. De teruggave van energie zorgt ervoor dat er in feite geen absoluut onderscheid tussen productie en consumptie bestaat. Deze cyclus van stofwisseling wordt doorbroken als het systeem van landbouw

---

²¹ Het concept metabolische breuk (*metabolic rift*) is afkomstig van socioloog John Bellamy Foster en econoom Paul Burkett die zich hiervoor baseerden op Marx' eigen gebruik van het concept metabolisme (Saito 2022, 23).

²² Marx ontleent het begrip metabolisme (*Stoffwechsel*) aan de Duitse chemicus Justus von Liebig, die het begrip gebruikt om de nutriëntencyclus van de landbouw te analyseren.

van een biologisch model, op een economisch model overstapt. In de moderne agricultuur wordt het voedsel verwijderd uit de natuurlijke cyclus en in plaats daarvan geplaatst in een eindig, lineair proces dat deze cyclus doorbreekt (Kennedy 2008, 103-5) en zorgt dat de bodem uitgeput raakt. In plaats van energie terug te geven, wordt de energie verbruikt omdat het geconsumeerd wordt in de stad, waar het niet terug komt in de bodem (Lievens 2012, 38).

Deze ruimtelijke breuk, allereerst tussen het platteland en de stad, is de tweede dimensie van de metabolische breuk die door het kapitalistische productieproces wordt veroorzaakt (Saito 2022, 25). In de stad, waarin arbeiders werken die niet in de landbouw maar in de industrie actief zijn om koopwaar te produceren, ontstaat historisch gezien afval: voedsel uit het platteland wordt omgevormd tot brandstof die slechts één keer gebruikt wordt. Het wordt verbruikt door de arbeider, die anders dan in een bestaans economie, in een markteconomie enkel in zijn levensbehoefte kan voorzien door koopwaar te kopen.²³ Uit deze economische cyclus van vervreemde²⁴ productie en consumptie van koopwaar, ontstaat de sociale vorm van afval die tot een afvalcrisis heeft geleid. In een bestaans economie worden goederen geproduceerd omwille van de concrete gebruikswaarde: het product is bedoeld om in een levensbehoefte te voorzien. Enkel onder het kapitalisme worden producten geproduceerd omwille van de ruilwaarde. Deze producten hebben als primair doel verkocht en doorverkocht te worden op de markt. De structurele kern van afvalproductie in het kapitalisme kan herleid worden tot deze vooropstelling van ruilwaarde op de concrete gebruikswaarde (Horton 1997, 132). Het verlies of de verspilling van de concrete gebruikswaarde is hierdoor namelijk ingebakken in het economisch systeem: het maakt niet zozeer uit of een product nuttig is en gebruikt zal worden, zolang het maar een marktwaarde heeft. De economische cyclus van vervreemde productie en consumptie en het bijbehorende afval dat hierdoor ontstaat, kort gesteld het metabolisme van het kapitalistische systeem, doorbreekt het natuurmetabolisme en verstoort de natuurlijke toestand van permanente bodemvruchtbaarheid (Kennedy 2008, 103; Lievens 2012, 38; Saito 2018). Het doorbreken van natuurlijke cycli wordt bovendien een globaal fenomeen dat zich niet enkel afspeelt tussen het platteland en de stad, maar ook tussen werelddelen: bodemnutriënten worden ingevoerd

---

²³ Begin zeventiende eeuw verandert de economie van bestaans- of subsistentie-economie naar een handels- of markteconomie. In een bestaans economie draait de productie van goederen om de natuurlijke noden waarin men zelf voorziet. Geld is in deze economie een ruilmiddel om goederen of middelen te kopen die gebruikt worden om te voorzien in de basisbehoeften. In een handelseconomie draait de economie om productie van goederen voor verkoop op de markt met als doel de winst te maximaliseren. Geld wordt ingezet als productief kapitaal waarbij met geld goederen gekocht worden die tegen een meerwaarde verkocht kunnen worden (van Houdt 1995, 15-16).

²⁴ Met vervreemding wordt in het marxisme de scheiding van producenten ten opzichte van de (natuurlijke) productievoorzieningen bedoeld (Lievens 2012, 39).

om de problemen tijdelijk en lokaal op te lossen. De natuurlijke voorwaarden van productie zijn een industrie op zich geworden, die georganiseerd wordt volgens de principes van winstoptimalisatie (Lievens 2012, 38). Een duurzaam mens-natuurmetabolisme dat de natuurlijke grenzen respecteert, is niet mogelijk, omdat dit de winst zou beperken en dus indruist tegen de logica van het kapitalisme. In plaats van een duurzame relatie, wordt het natuurmetabolisme opgenomen in de dynamiek van het sociaalmetabolisme en doorbroken in een poging om de natuurlijke beperkingen op kapitaalaccumulatie te overstijgen. Een bruikbaar voorbeeld hiervan is de historische transitie van de aandrijving door waterkracht naar de aandrijving door stoommachines. Waar rivierwater als hulpbron moeilijk transporteerbaar is en bovendien niet onteigend kan worden, kunnen kolen wel getransporteerd worden en kunnen koolmijnen gemonopoliseerd worden (Saito 2022, 27).

De derde en laatste dimensie van de metabolische breuk bestaat uit de temporele breuk tussen de natuurlijke tijd van het natuurmetabolisme en de tijdsyclus van vormverandering van het kapitaal. Het kapitaal versnelt het productie- en consumptieproces om de omlooptijd van goederen te verkorten en de winst te maximaliseren. Hieruit blijkt eveneens de voorkeur van ruilwaarde boven gebruikswaarde: productiemiddelen en consumptiegoederen dienen vervangen te worden nog voor de gebruikswaarde 'op' is. Als er bijvoorbeeld nieuwe machines met verbeterde technologieën op de markt komen, is het winstgeverder om de bestaande machines te vervangen nog voor ze fysiek zijn versleten. Deze vernietiging van de bestaande infrastructuur om waarde te creëren, is noodzakelijk in een systeem dat draait om kapitaalaccumulatie. Deze dynamiek resulteert in een constante cyclus van creatie en destructie, revaluatie en devaluatie, waarbij afval en verspilling de materiële rol hebben om deze vormverandering of waardecreatie mogelijk te maken. Ook in consumptie is een hoge omloopsnelheid van koopwaar gewenst (zie eveneens de uitleg over verhedelijking in hoofdstuk 1.2.2). Natuurlijke processen, zoals de vorming van bodemnutriënten en fossiele brandstoffen, kunnen deze versnelling van het kapitalistische natuur-cultuurmetabolisme niet bijhouden. Het kapitalisme compenseert dit door met behulp van technologie alsmear meer grondstoffen en energie te exploiteren (Saito 2022, 28-29), waardoor de regeneratieve capaciteit van de aarde wordt bereikt. Dit uit zich onder andere in ontbossing, de uitputting van fossiele brandstoffen en de opwekking van kernenergie. Dit systematische eenrichtingsverkeer van energie gaat altijd gepaard met de vorming van afval, zoals kernafval en luchtvervuiling.

Afvalaccumulatie is in zekere zin de materiële tegenhanger van kapitaalaccumulatie. Toch kan afval niet begrepen worden als een onbedoeld neveneffect of materieel overblijfsel van het kapitalistische productieproces. Dit is in de eerste plaats zo omdat afval, qua objectiviteit, geen onderdeel uitmaakt van het economisch systeem (O'Brien 1999, 278-79). Het economisch systeem is een

sociaalmetabolisme dat draait om vormverandering van de waarde van objecten. Echter impliceert elke sociale verhouding ook een bepaalde verhouding tot de natuur die de objectieve materiële basis vormt en waarin stofwisseling plaatsvindt (Lievens 2012, 40). De assumptie dat afvalverwerking afval kan verwerken, is een illusie (door Hawkins een technische illusie genoemd, zie hoofdstuk 1.2.2) die ontstaat omdat het kapitalisme tracht het natuurmetsabolisme te assimileren en technisch te verbeteren. Dit is een miskenning van de essentiële onafhankelijkheid van de natuurlijke sfeer en haar wetten. Nucleair afval maakt dit duidelijk: de natuurlijke afbraaktijd van het materiaal is meer dan honderdduizend jaar (Myra J. Hird 2020, xv) en vormt een schrijnend contrast met de snelle tijdsomloop van het sociaalmetabolisme. Tegen de tijd dat de technische opslag van kernafval aan vervanging toe is, is er nog geen fractie van de afbraaktijd van het materiaal voorbij. Ook voor ander afval geldt dat het nooit ‘op tijd’ afgebroken kan worden: een technisch beheerde vuilnisbelt heeft ongeveer een maximale levensduur van 25 jaar (Myra J. Hird 2020, xiv). Afval is dus eerder het resultaat van een miskenning van het natuurlijk metabolisme die de materiële basis en voorwaarde vormt van productie. De metabolische breuk, zoals deze onder andere zichtbaar wordt door de opeenstapeling van afval, kan volgens Marx niet gerepareerd worden door het kapitalistische systeem dat onderhevig is aan de eigen logica van het kapitaal. Elke natuurlijke limiet verschijnt als een overkomelijke barrière middels inzet van technologie, import, of de creatie van nieuwe markten die het probleem van de breuk verschuift naar de periferie (Saito 2022, 29). Bovendien heeft afval, als koopwaar, een eigen plaats binnen de kapitalistische economie ingenomen. Het is naïef om te denken dat de politieke economie van afvalverwerking, -sortering en recyclage dient om de rijzende afvalberg te stoppen. De opkomende circulaire economie heeft als doel om het afval als koopwaar op een winstgevende manier te circuleren in de markt omdat er nog waardevolle materie verloren gaat (O’Brien 1999, 292). Afval is als koopwaar een integraal onderdeel van de kapitalistische economie (O’Brien 1999, 279-80).

2.3 Kritiek op het identiteitsdenken

In het voorgaande deelhoofdstuk (hoofdstuk 2.2) werd beargumenteerd dat de hedendaagse afvalcrisis voortkomt uit de metabolische breuk die aangedreven wordt door het natuurcultuurmetabolisme van het kapitalisme. Het kapitalistische systeem miskent de natuurlijke en materiële voorwaarden van productie, wat leidt tot ecologische destructie en afvalaccumulatie. Het ecomarxisme lijkt hierbij op eenzelfde these uit te komen als het nieuw materialisme: namelijk dat de materiële consequenties van afval(productie) worden onderschat. Toch is dit een voorbarige conclusie: het nieuw materialisme en het ecomarxisme staan in hun analyse lijnrecht tegenover elkaar. Het monisme verwijt het ecomarxisme een dualistisch perspectief te hanteren in een tijd waarin er geen

ontologisch verschil meer is tussen cultuur en natuur, en tussen menselijke en niet-menselijke handelingsvermogens (het Antropoceen). Een ontologisch dualisme leidt volgens het nieuw materialisme namelijk tot een antropocentrisch perspectief op de materiële wereld (zie hoofdstuk 1.3.1). Het ecomarxisme bekritiseert daarentegen de hybride opvatting van afval van het nieuw materialisme, en stelt dat dit bijdraagt aan de verdere hybridisering van de natuur door kapitalistische productieprocessen. In dit deelhoofdstuk wordt de marxistische kritiek op de politieke implicaties van het monisme onderzocht. In de volgende paragraaf wordt allereerst uitgelegd welke ontologie uit het marxistisch natuur-cultuuronderscheid voortvloeit.

2.3.1 Lukács' methodologisch-dualisme

In de vorige paragraaf (hoofdstuk 2.2.2) werd een theorie over het metabolisme uitgewerkt die gebaseerd is op het werk van Marx. In deze paragraaf wordt dit aangevuld met Georg Lukács' interpretatie van de natuur-cultuurrelatie van Marx' metabolisme. Volgens de Japanse filosoof en ecomarxist Kohei Saito kan er namelijk vanuit het methodisch dualisme van Lukács een kritische analyse van de ecologische crisis van het Antropoceen ontwikkeld worden (Saito 2022, 75).²⁵ Deze non-dualistische analyse omvat zowel het materiële of pre-symbolische als het culture of symbolisch gemedieerde aspect van objecten, en neemt daarom een positie in tussen de nieuw materialistische en de sociaal-constructivistische analyses van afval. Het analytisch onderscheid tussen natuur en cultuur dat in deze ontologie behouden blijft, is cruciaal om de mogelijkheid te behouden tot kritiek op de natuur-cultuurrelaties in het Antropoceen (Saito 2022, 75) van waaruit afval ontstaat.

Vanuit de marxistische theorie van het metabolisme ontstaat er een complex beeld van de natuur-cultuurrelatie. Enerzijds is er sprake van een materiële eenheid of verstrengeling van het sociale en natuurlijke door de onophoudelijke stofwisseling tussen de natuur en de maatschappij middels arbeid. Hierbij is er volgens Lukács sprake van identiteit²⁶ of continuïteit tussen de maatschappij en de natuur. Deze fundamentele eenheid vanuit het ecologische en natuurlijke metabolisch proces, vormt de materialistische basis van het historisch materialisme. Hoewel de maatschappij ontstaat vanuit de natuur, is er sprake van wat Lukács aanduidt als een kwalitatieve sprong (*Sprung*) tussen de twee sferen. De sociale sfeer ontstaat vanuit de onderlinge relaties tussen het subject en het object, die

---

²⁵ In zijn boek *Marx in the Anthropocene: Towards the Idea of Degrowth Communism* (Saito 2022) verdedigt Saito Lukács' methodologisch dualisme. Echter zijn er (eco)marxisten die Lukács' *Geschichte und Klassenbewußtsein: Studien über marxistische Dialektik* (1923) bekritiseren als een incoherent ontologisch dualisme (Saito 2022, 74-76).

²⁶ Lukács ontleent deze term aan Hegels dialectiek (Saito 2022, 91).

gemedieerd worden door onder andere de taal en sociale arbeid. In de sociale sfeer worden kwalitatief afwijkende eigenschappen geconstitueerd die een nieuwe dimensie geven aan de mens-natuurrelatie. Een voorbeeld hiervan is waarde, een puur sociale eigenschap die centraal staat in de economische structuur van het kapitalisme. In deze zin is er dus een non-identiteit of een bepaalde breuk (*Bruch*) tussen maatschappij en natuur die vanuit de historische ontwikkeling van het natuurmetsabolisme ontstaat. Deze historische ontwikkeling, die vanuit sociale verhoudingen wordt geconstitueerd, omvat de manier waarop het mens-natuurmetsabolisme wordt georganiseerd (Saito 2022, 90-94). Hoe moet de continuïteit en de breuk in de mens-natuurrelatie worden begrepen? Volgens Lukács vormt de identiteit en de non-identiteit van de mens-natuurrelatie een metabolische eenheid: de zogenaamde 'identiteit van identiteit en non-identiteit' of een niet-identieke, dialectische eenheid (Saito 2022, 91).

Lukács' concept van dubbele determinatie van het metabolisme van mens en natuur door het natuurlijk-ecologische en sociaal-historische, is cruciaal om te begrijpen hoe de natuur-maatschappijrelatie door de kapitalistische productiewijze wordt bepaald in een tijd waarin het natuur-cultuuronderscheid lijkt te verdwijnen (Saito 2022, 92). In plaats van een dualistisch gedachtegoed is er namelijk sprake van een identiteitsdenken tussen materie en de economische vorm, wat Marx aanduidt als verdingelijking (*Verdinglichung*) (Saito 2022, 98). Hoewel de sociale vorm niet kan bestaan zonder een materiële 'drager' (*Träger*), wordt materie door de sociale macht van kapitaal onderworpen aan de logica van de kapitalistische waardevermeerdering. De kapitalistische productiewijze sublimeert niet enkel de materiële drager, maar verhult ook het natuurmetsabolisme en de sociale relaties die eraan ten grondslag liggen. Door ruilhandel verschijnt koopwaar als een onpersoonlijke en onafhankelijke entiteit waardoor de werkelijke bron van waarde, namelijk menselijke arbeid en de daarbij behorende sociale relaties, gemystificeerd en onzichtbaar wordt gemaakt (Saito 2022, 93-94). Dit fenomeen, waarbij sociale relaties van productie en ruilhandel verworden tot een ruilwaarde, duidt Marx aan als verzakelijking (*Versachlichung*) (Saito 2022, 98). In de kapitalistische maatschappij neemt dit de vorm aan van warenfetisjisme, waarbij de gebruikswaarde van dingen wordt gereduceerd tot een ruilwaarde. Warenfetisjisme houdt in dat de natuurlijke en sociale sfeer met elkaar worden verward, en dat het verschil tussen de twee sferen, zoals uitgewerkt in het historisch materialisme, niet meer wordt gepercipieerd. In plaats daarvan verschijnen dingen in een hybridevorm, als koopwaar (Saito 2022, 93-94). Afval is hiervan een duidelijk voorbeeld: voor de consument lijkt afval waardeloos en wordt het daarom gemakkelijk weggegooid, terwijl afvalverwerkingsbedrijven de materie manipuleren om opnieuw een ruilwaarde te creëren (zie hoofdstuk 2.2.2). Zowel voor consumenten als producenten verschijnen dingen als immaterieel (zie hoofdstuk 1.2.2): een materieel object wordt in de eerste plaats beschouwd als koopwaar met een ruilwaarde.

De allesoverheersende logica van de vermarkting door de kapitalistische maatschappijvorm reduceert de natuur tot een drager van winstmaximalisatie. Hierbij wordt, zoals reeds in het voorgaande hoofdstuk (hoofdstuk 2.2) werd gesteld, geen rekening meer gehouden met de natuur als productievoorwaarde en wordt er zelfs gepoogd om met de inzet van techniek de natuurlijke begrensdheden te overschrijden. Het uitwissen van het natuur-cultuuronderscheid, of het onderscheid tussen het pre-symbolische en symbolische, is niet enkel '*a recipe for hubris*' (een recept voor hoogmoed) (Saito 2022, 94), maar ook een recept voor afval (*debris*), zoals ik in deze thesis beargumenteer. Als de onafhankelijke identiteit van de natuur niet meer wordt erkend en gereduceerd wordt tot een identiteit met de economische vorm van handelswaar, heeft de instrumentalisering van de niet-menselijke natuur vrij spel. Dit is het geval: de groei van de kapitalistische 'productiekrachten' gaat gepaard met 'destructiekrachten'²⁷ oftewel de omzet van natuur in (cultureel) kapitaal. Hoewel er inmiddels meer antropogene massa is dan totale levende massa op aarde en het productie- en consumptieproces de biofysische capaciteit van de aarde ruimschoots overschrijdt (Frost 2024), lijkt het kapitalistische mechanisme krachtiger dan ooit (Lievens 2012, 44). In plaats van minder te produceren en te consumeren, is het devies om het koopwaar nog efficiënter te circuleren en nog meer energie uit materie te putten volgens het duurzaamheidsparadigma van de circulaire economie. Zoals beargumenteerd in het voorgaande hoofdstuk (hoofdstuk 2.2), leidt deze toenemende discrepantie tussen de natuurlijke en economische cycli tot een metabolische breuk, onder andere tot de afvalcrisis. Deze crisis kan volgens de theorie van Lukács begrepen worden als een manifestatie van de non-identiteit van de niet-menselijke natuur (Saito 2022, 95).

2.3.2 Kritiek op het monisme

Door de non-identiteit van de niet-menselijke natuur te marginaliseren (Saito 2022, 105), vervaagt het nieuw materialisme de sociaal-economische oorzaken van de afvalcrisis. De plasticsoep, of een afvalberg als Fresh Kills is volgens het nieuw materialisme niet zozeer het gevolg van een bepaalde sociale verhouding tot de natuur, maar veeleer een uitdrukking van de dingkracht of handelingsvermogens van materiële objecten. De meer-dan-menselijke benadering abstraheert de crisis van de specifieke mens-natuurrelatie van waaruit deze ontstaat. Het biedt met andere woorden niet de mogelijkheid om de afvalcrisis te verbinden met het sociale systeem van het kapitalisme, en de bijbehorende machtsverhoudingen en technische ontwikkelingen (Saito 2022, 105). Hybridisering van de natuur-cultuurverhouding door het monisme is de facto een vorm van fetisjisme waarbij het natuur-

---

²⁷ Dit is een vaststelling en woordspeling van de Belgische marxist Ernest Mandel (Lievens 2012, 42).

cultuurmetabolisme van het kapitalisme wordt gemystificeerd (Saito 2022, 123). Het concept van handelingsvermogens van dingen is derhalve incompatibel met Marx' kritiek op het fetisjisme (Saito 2022, 125). Saito geeft het voorbeeld van de luchtvervuiling door koolstofdioxide: volgens het marxisme is de toenemende luchtvervuiling het resultaat van de organisatie van sociale productie op basis van fossiele brandstoffen. Volgens Latours ANT dient de CO²-uitstoot geanalyseerd te worden als een natuurscultuurhybride. Een vergelijkbare opvatting wordt ook gevonden bij Timothy Morton (zie hoofdstuk 1.2.3).

Het monisme beschouwt de natuur-cultuuridentiteit als gegeven, zonder aandacht te schenken aan de achterliggende sociaal-economische krachten die de natuur-cultuurrelatie vormgeven. De nieuw materialistische analyse stopt in vergelijking met het historisch materialisme op het niveau van het natuurmetabolisme, zonder aan te tonen hoe deze materiële mens-natuurrelatie zich historisch ontwikkelt vanuit het sociale systeem. Het historisch materialisme erkent de krachten van het natuurmetabolisme en de materiële verstrengeling van mens en natuur, maar stelt dat dit niet voldoende is om de metabolische breuk te verklaren. De sociaal-economische oorzaken van de afvalcrisis, die voortkomen uit menselijke handelingsvermogens, moeten ook worden begrepen en moeten daarom analytisch worden onderscheiden van de causale processen in de natuur (Saito 2022, 123). Het ecomarxisme legt zich derhalve toe op een verklaring van het sociale metabolisme, waaruit blijkt dat de verdingelijking van de natuur tot koopwaar, of de hybridisering van de niet-menselijke natuur, de drijvende kracht achter de economische groei en de afvalcrisis is. Het nieuw materialisme beschouwt daarentegen het dualisme, of het onderscheid tussen het materiële en het culturele, als de achterliggende reden waarom de mens de natuur instrumentaliseert. Volgens het ecomarxisme, dat een methodisch dualisme hanteert, is dit een oppervlakkige en onkritische analyse van de afvalcrisis. Het ontologische concept van afval als hybride actant sluit naadloos aan op de maatschappij-natuurrelatie onder het kapitalisme, waarbij het ontologisch onderscheid tussen natuur en cultuur wordt gewist en materie wordt verdingelijkt tot koopwaar. Het monisme wordt door critici daarom ook wel de 'metafysica van het kapitalisme' (Boysen en Rasmussen 2020, 17) of een 'metafysische uitdrukking van de neo-kapitalistische orde' (Parotto 2019, 216) genoemd vanwege de politieke implicaties ervan.

Om aan te tonen waarom het nieuw materialisme tot een tegenovergestelde analyse van de afvalcrisis komt, dient het verschil tussen het nieuw materialisme en het (eco)marxisme nader te worden bekeken. Beide materialistische theorieën hebben een ander vertrekpunt. Het nieuw materialistische begrip van afval is gebaseerd een (her)definiëring van materie als levendig en actief (Choat 2018, 2). Het historisch materialisme onderzoekt afval daarentegen vanuit de historisch specifieke materiële

omstandigheden van productie en consumptie waarin het wordt geproduceerd (Choat 2018, 2). Er wordt daarbij van uitgegaan dat de materiële eigenschappen van afval afhangen van de sociale vorm die het object heeft in de economie (Choat 2018, 11). Het historisch materialisme vermijdt hierdoor wat Marx het ‘vulgaire materialisme’ noemt: een materialisme waarbij de kwaliteiten die een object bezit, als gevolg van zijn plaats of functie binnen bepaalde sociale relaties, worden opgevat als natuurlijke eigenschappen die inherent zijn aan het object zelf (Choat 2018, 11). Het ahistorische nieuw materialisme (zie hoofdstuk 2.1.3) valt wél aan deze kritiek ten prooi: de theorie is gebaseerd op een wetenschappelijk-ontologische analyse van de fundamentele, pre-sociale dynamiek van materie (Lettow 2017, 109). In plaats van een historisch begrip van materie, wordt materie opgevat als een supra-historische totaliteit (Lettow 2017, 118), waarbij er geen aandacht is voor de historische specificiteit van de mens-natuurrelatie. Materie wordt als intrinsiek vitaal en hybride begrepen, waarbij de specifieke sociale relaties pas in tweede instantie worden onderzocht. Het vitaal nieuw materialisme van Bennett dat een stem wil geven aan het intrinsiek vitale van materie, is hier een voorbeeld van (Lettow 2017, 109). Ook Latours ANT vertrekt vanuit een concept van hybriditeit en handelingsvermogens van actanten.

De manier waarop het historisch materialisme en het nieuw materialisme machtsrelaties analyseren, is dan ook verschillend. Het historisch materialisme beschouwt macht als iets dat op macroniveau is gegeven: het gaat uit van de a priori sociale relaties van productie binnen het kapitalisme (Gille 2010, 1053). Daarentegen beweegt het standpunt rond de totstandkoming van de materiële wereld, namelijk dat de wereld steeds vanuit de materiële assemblages of netwerken in wording is, het nieuw materialisme ertoe om macht a posteriori te analyseren. Het analyseert machtsrelaties op het microniveau van assemblages. Het ontstaan van de materiële wereld is volgens de vlakke ontologie van het nieuw materialisme een contingente balans van assemblages, in plaats van een assemblage van historisch geconstitueerde hiërarchieën zoals van het historisch materialisme. Voor een vlakke ontologie geldt dat geen enkele entiteit verklaard kan worden door het te reduceren tot een andere: alles is even reëel (Choat 2018, 5; Newman 2022, 6). Een entiteit als ‘het Kapitalisme’ wordt daarom beschouwd als een vorm van ‘slechte transcendentie’ (zie hoofdstuk 1.3.3): een reductie tot een meer fundamentele realiteit die volgens het nieuw materialisme niet bestaat (Choat 2018, 7). Latour stelt dan ook dat het kapitalisme niet bestaat: *“to talk of capitalism is to obscure the relations that we should be examining and to substantialise what are in reality supple and contingent attachments and interactions that can be easily made and unmade”* (Latour 2013, 412). Hierbij lijkt Latour ervan uit te gaan dat het onderscheid tussen micro- en macroniveaufenomenen simpelweg een onderscheid in schaal is, zonder kwalitatieve verschillen (Gille 2010, 1053). Het historisch materialisme laat juist zien dat er systemische sociale krachten zijn die de sociale vorm van afval bepalen, en met andere woorden

een kwalitatief verschil maken in hoe afval wordt gepercipieerd. De materiële wereld is niet enkel een contingente balans van handelingsvermogens, maar ook het effect van machtsasymmetrieën tussen actoren die beïnvloeden welke handelingen er in de werkelijkheid mogelijk zijn (Pellizzoni 2016, 78). Om te verklaren waarom we in een wegwerpmaatschappij leven waarin er zoveel afval is, is er meer nodig dan een verklaring en analyse van de dingkracht van afval in een meer-dan-menselijk netwerk: er is ook een analyse nodig die verklaart waarom er zoveel koopwaar wordt geproduceerd, waarvan de productie en consumptie in afval resulteert dat bovendien een koopwaar is voor de afvalverwerkingsindustrie. Voor dit laatste dient er een analyse gemaakt te worden op macroniveau, waarbij er een kwalitatief onderscheid gemaakt wordt tussen de natuurlijke krachten van afvalmaterie en de sociale dimensie die bepalend is voor hoe en waar afval ontstaat.

Besluit

In het tijdperk van het Antropoceen is het aardoppervlak bezaaid met (bij)producten van menselijke productie en consumptie. Volgens onderzoekers van het nieuw materialisme is de wereld zowel op het vlak van cultuur als natuur al volledig hybride, en is een ontologisch onderscheid tussen menselijke en niet-menselijke handelingsvermogens achterhaald. Afval kan als het toonbeeld van hybride materie worden gezien: weggeworpen plastic cultuurproducten vormen drijvende eilanden op de oceaan en komen via de voedselketen van organismen terug op ons bord terecht. In deze masterthesis evalueer ik de cultuurfilosofische these dat de materialiteit van afval het natuur-cultuuronderscheid ondermijnt en enkel begrepen kan worden vanuit de monistische ontologie van het nieuw materialisme. In het eerste hoofdstuk wordt deze claim geïntroduceerd vanuit het interdisciplinaire domein van de afvalstudies. In hoofdstuk twee confronteer ik de these van het nieuw materialisme met de constructivistische theorieën van afval van het symbolisch-structuralisme en het economisch-materialisme. Vanuit het symbolisch-structuralisme formuleer ik de stelling dat het nieuw materialisme, in tegenstrijd met de monistische ontologie, reeds een bepaald onderscheid tussen natuur en cultuur vooronderstelt om over 'afval' te kunnen spreken. Vanuit het economisch-materialisme formuleer ik de aanvullende kritiek dat het nieuw materialisme de natuur-cultuuridentiteit als gegeven beschouwt, terwijl deze historisch begrepen dient te worden vanuit de hybridisering van de natuur door het kapitalisme. Het doel van mijn masterthesis is om aan te tonen dat de studie van afval een nieuw licht werpt op de relevantie van het natuur-cultuuronderscheid ten tijde van de ecologische crisis.

In het eerste hoofdstuk tracht ik vanuit een analyse van de afvalproblematiek te verklaren waarom de monistische ontologie van het nieuw materialisme afval terug op de agenda plaatst. Zowel in de maatschappij als in de wetenschappen bestaat de veronderstelling dat afval wegwerpbaar is en door afvalverwerking beheerst kan worden. Volgens prominente onderzoekers van de afvalstudies dient de afvalcrisis begrepen te worden vanuit de foutieve ontologische vooronderstellingen die aan de basis staan van de materiële cultuur. Afval wordt beschouwd als een passief en statisch cultureel object dat geen materiële invloed heeft op de wereld. Dit staat in schril contrast met het beeld dat de afvalcrisis schept: afval is materie die onbedoelde en ingrijpende materiële effecten teweeg brengt en de natuurlijke en culturele sfeer verstrengelt. Om de materiële vermogens van afval adequaat te analyseren is er volgens het nieuw materialisme een wending nodig van een dualistische en epistemologische oriëntatie naar een monistische en ontologische oriëntatie op materie. Een monistisch concept van materie stelt dat alle materie, menselijk of niet-menselijk, over actieve handelingsvermogens beschikt. Volgens de vlakke ontologie van het nieuw materialisme dienen

handelingen dan ook opgevat te worden als het gezamenlijke effect van hybride actanten die materiële verbindingen met elkaar aangaan in een netwerk. Als afval als hybride actant wordt begrepen kan er wél uitgelegd worden waarom het zo'n ingrijpend effect heeft op de wereld. Het nieuw materialisme laat zien dat afval niet gereduceerd kan worden tot een menselijk en cultureel product omdat het actief materiële relaties aangaat met mensen en niet-mensen, van waaruit het de wereld mede vorm geeft.

In het tweede hoofdstuk beargumenteer ik dat het noodzakelijk is om een natuur-cultuuronderscheid te maken om afval te conceptualiseren en om het ontstaan van de afvalcrisis te verklaren. Allereerst contrasteer ik de nieuw materialistische benadering met de klassieke constructivistische benadering van het symbolisch-structuralisme. Beide benaderingen vertrekken vanuit het idee dat wat afval is, niet af te leiden is uit een intrinsieke, materiële kwaliteit van afvalobjecten. In plaats daarvan wordt afval relationeel gedefinieerd: afval is enkel afval vanuit het perspectief van iemand of vanuit een bepaald waardesysteem. Waar het nieuw materialisme uitgaat van een meer-dan-menselijke relatie, hanteert het constructivisme een engere opvatting van de constitutie van afval als iets dat vanuit een mens-afvalrelatie ontstaat. Dit komt omdat de mens, door het vermogen tot interpretatie en evaluatie van de materiële wereld, verantwoordelijk is voor het fenomenale bestaan van afval. De mens destilleert het waardevolle uit de natuur, waardoor er zowel cultuur als afval ontstaat. Het nieuw materialisme kan geen volwaardige theorie van afval bieden omdat het vertrekt vanuit een generieke opvatting van materiële handelingsvermogens, in plaats van de specifieke handelingsvermogens van de mens, van waaruit de transformatie van materie tot cultuur en de classificatie van materie als afval dient te worden begrepen. Aanvullend beargumenteer ik dat het nieuw materialisme, door uit te gaan van een generieke, supra-historische opvatting van materie, er onterecht van uitgaat dat afvalstromen onvoorspelbaar zijn. Het economisch-materialisme, en meer specifiek het historisch materialisme, laat zien dat afval systematisch ontstaat vanuit het huidige kapitalistische productie- en consumptiesysteem waarvan het een integraal onderdeel is. Het monisme beschouwt de hybride natuur-cultuurverhouding als gegeven, terwijl deze het resultaat is van de kapitalistische reductie van de natuur tot de sociale vorm als koopwaar. De afvalcrisis is juist een manifestatie van de non-identiteit van de niet-menselijke natuur.

Tot slot blijkt uit mijn onderzoek naar de nieuw materialistische en constructivistische benaderingen van afval, dat beide benaderingen slechts een deel van de afval-wereldrelaties uitwerken en derhalve vanuit een ander perspectief naar de afvalcrisis kijken. Het nieuw materialisme legt de nadruk op de natuurlijke en niet-menselijke relaties die afval aangaat nadat het is weggeworpen. Het verklaart de afvalcrisis door te wijzen op het gedrag van materie buiten de intenties van de mens om. De

constructivistische benadering werkt de natuur-cultuurrelatie uit van waaruit afval ontstaat. Het verklaart de afvalcrisis vanuit de manier waarop de mens met materie omgaat in de maatschappij. Er dient daarom onderzocht te worden of een synthese van beide theorieën mogelijk is die een grondslag kan bieden voor een meer complete theorie van afval.

Bibliografie

Alexander, Catherine, en Patrick O'Hare. 2020. 'Waste and Its Disguises: Technologies of (Un)Knowing'. *Ethnos* 0 (0): 1-25. <https://doi.org/10.1080/00141844.2020.1796734>.

'Antropoceen'. z.d. Klimaatwoordenboek. Geraadpleegd 25 mei 2024. <https://dico.unric.org/nl/voorwaarden/antropoceen/>.

Arias-Maldonado, Manuel. 2019. 'The "Anthropocene" in Philosophy: The Neo-material Turn and the Question of Nature'. In *Anthropocene Encounters: New Directions in Green Political Thinking*, onder redactie van Eva Lövbrand en Frank Biermann, 50-66. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781108646673.003>.

Barad, Karen. 2003. 'Posthumanist Performativity: Toward an Understanding of How Matter Comes to Matter'. *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 28 (3): 801-31. <https://doi.org/10.1086/345321>.

Bennett, Jane. 2010. *Vibrant Matter: A Political Ecology of Things*. a John Hope Franklin Center Book. Durham, NC: Duke University Press.

———. 2018. 'Vibrant Matter'. In *Posthuman Glossary*, onder redactie van Rosi Braidotti en Maria Hlavajova. Londen: Bloomsbury Academic.

Bennett, Luke. 2016. 'Thinking like a Brick: Posthumanism and Building Materials'. In *Posthuman Research Practices in Education*, onder redactie van Carol A. Taylor en Christina Hughes, 58-74. London: Palgrave Macmillan UK. https://doi.org/10.1057/9781137453082_5.

Blok, Vincent. 2017. 'Realism without Speculation: Heidegger, Meillassoux and the Question of Philosophical Method'. *Studia Phaenomenologica* 17:381-404. <https://doi.org/10.5840/studphaen20171718>.

Boysen, Benjamin, en Jesper Lundsryd Rasmussen. 2020. 'The Material Turn and the Fantasy to Undo Modernity'. *The Comparatist* 44 (1): 7-24.

Bragard, Véronique. 2013. 'Introduction: Languages of Waste: Matter and Form in our Garb-age'. *ISLE: Interdisciplinary Studies in Literature and Environment* 20 (3): 459-63. <https://doi.org/10.1093/isle/ist059>.

Bryant, Levi, en Eileen A. Joy. 2014. 'Preface: Object/Ecology'. *O-Zone: A Journal of Object-Oriented Studies* 1 (1): i-xiv.

Choat, Simon. 2018. 'Science, Agency and Ontology: A Historical-Materialist Response to New Materialism'. *Political Studies* 66 (4): 1027-42. <https://doi.org/10.1177/0032321717731926>.

Colletti, Lucio. 1973. *From Rousseau to Lenin: Studies in Ideology and Society*. Vertaald door John Merrington en Judith White. New York: Monthly Review Press.

Coole, Diana, en Samantha Frost. 2010. 'Introducing the New Materialisms'. In *Introducing the New Materialisms*, 1-44. Duke University Press. <https://doi.org/10.1515/9780822392996-002>.

Cotta, Benedetta. 2020. 'What Goes around, Comes around? Access and Allocation Problems in Global North–South Waste Trade'. *International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics* 20 (2): 255-69. <https://doi.org/10.1007/s10784-020-09479-3>.

Cudworth, Erika, en Stephen Hobden. 2015. 'Liberation for Straw Dogs? Old Materialism, New Materialism, and the Challenge of an Emancipatory Posthumanism'. *Globalizations* 12 (1): 134-48. <https://doi.org/10.1080/14747731.2014.971634>.

DeLillo, Don. 1997. *Underworld*. New York, New York: Scribner. <http://catdir.loc.gov/catdir/enhancements/fy0645/97013825-b.html>.

Dijk, Anna van. 2015. 'De Groene Marx?' *Green European Journal*, 3 februari 2015. <https://www.greeneuropeanjournal.eu/de-groene-marx/>.

Doeland, Lisa. 2015. 'Het afvalspook'. *De Groene Amsterdammer*, 27 mei 2015. <https://www.groene.nl/artikel/het-afvalspook>.

———. 2020. 'Turning to the Specter of Waste - A Hauntological Approach'. In *Perspectives on Waste from the Social Sciences and Humanities: Opening the Bin*, onder redactie van Richard Ek en Nils Johansson. Newcastle upon Tyne, UK: Cambridge Scholars Publishing.

Doeland, Lisa, Jacobs, Naomi, Mul, Elize de,. 2018. *Onszelf voorbij. Kijken naar wat we liever niet zien*. Amsterdam: Arbeiderspers.

Douglas, Mary. 1966. *Purity and Danger: An Analysis of Concepts of Pollution and Taboo*. Books That Matter. New York: Praeger New York.

Duschinsky, Robbie. 2013. 'The politics of purity: When, actually, is dirt matter out of place?' *Thesis Eleven* 119 (1): 63-77. <https://doi.org/10.1177/0725513613511321>.

Elhacham, Emily, Liad Ben-Uri, Jonathan Grozovski, Yinon M. Bar-On, en Ron Milo. 2020. 'Global Human-Made Mass Exceeds All Living Biomass'. *Nature* 588 (7838): 442-44. <https://doi.org/10.1038/s41586-020-3010-5>.

Ferrando, F. 2019. *Philosophical Posthumanism*. Bloomsbury Academic. <https://books.google.be/books?id=A6xDtAEACAAJ>.

Fox, Nick J., en Pam Alldred. 2018. 'New Materialism'. In *The SAGE encyclopedia of research methods*, onder redactie van P. A. Atkinson, S. Delamont, M. A. Hardy, en M. Williams, 1-16. London: SAGE.

Fox, Nick J, en Pam Alldred. 2020. 'Sustainability, feminist posthumanism and the unusual capacities of (post)humans'. *Environmental Sociology* 6 (2): 121-31. <https://doi.org/10.1080/23251042.2019.1704480>.

'Freshkills Park'. z.d. Freshkills Park. Geraadpleegd 2 mei 2024. <https://freshkillspark.org/>.

Frost, Rosie. 2024. 'We've Burned through Earth's Yearly Resource Budget in 7 Months'. *Euronews*, 1 augustus 2024. <https://www.euronews.com/green/2024/08/01/earth-overshoot-day-humanity-burns-through-planets-yearly-resources-by-2-august>.

Gamble, Christopher N., Joshua S. Hanan, en Thomas Nail. 2019. 'WHAT IS NEW MATERIALISM?' *Angelaki* 24 (6): 111-34. <https://doi.org/10.1080/0969725X.2019.1684704>.

- Geerts, Evelien. 2021. 'Nieuw materialisme: een cartografie'. *Wijsgerig Perspectief* 61 (2): 34-41.
- Gille, Zsuzsa. 2010. 'Actor Networks, Modes of Production, and Waste Regimes: Reassembling the Macro-Social'. *Environment and Planning A: Economy and Space* 42 (5): 1049-64. <https://doi.org/10.1068/a42122>.
- . 2012. 'Sociology of Waste'. In *Encyclopedia of Consumption and Waste*, onder redactie van Carl A. Zimring en William L. Rathje, 833-37. SAGE Publishing. <https://doi.org/10.4135/9781452218526.n321>.
- Gille, Zsuzsa, en Josh Lepawsky. 2022. 'Introduction: Waste Studies as a Field'. In *The Routledge Handbook of Waste Studies*. Routledge International Handbooks (Online). Abingdon, Oxon: Routledge.
- Greeson, Emma, Stefan Laser, en Olli Pyyhtinen. 2020. 'Dis/Assembling Value: Lessons from Waste Valuation Practices'. *Valuation Studies* 7 (2): 151-66. <https://doi.org/10.3384/VS.2001-5992.2020.7.2.151-166>.
- Gregson, Nicky, en Mike Crang. 2010. 'Materiality and Waste: Inorganic Vitality in a Networked World'. *Environment and Planning A: Economy and Space* 42 (5): 1026-32. <https://doi.org/10.1068/a43176>.
- Grusin, Richard A. 2015. 'Introduction'. In *The Nonhuman Turn*, onder redactie van Richard Grusin. 21st Century Studies. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Gutauskas, Mintautas. 2023. 'Phenomenology of Waste in the Anthropocene'. In *Life in the Posthuman Condition: Critical Responses to the Anthropocene*, onder redactie van Audronė Žukauskaitė en S. E. Wilmer, 71-86. Edinburgh University Press.
- Harman, Graham. 2011. *The Quadruple Object*. English edition. Winchester, UK: Zero Books. http://bvbr.bib-bvb.de:8991/F?func=service&doc_library=BVB01&local_base=BVB01&doc_number=024596323&sequence=000002&line_number=0001&func_code=DB_RECORDS&service_type=MEDIA.
- Hawkins, Gay. 2001. 'Plastic Bags: Living with Rubbish'. *International Journal of Cultural Studies* 4 (1): 5-23. <https://doi.org/10.1177/136787790100400101>.
- . 2006. *The Ethics of Waste: How We Relate to Rubbish*. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield Publishers. <http://catdir.loc.gov/catdir/toc/ecip0516/2005021924.html>.
- . 2018. 'Plastic and Presentism: The Time of Disposability'. *Journal of Contemporary Archaeology* 5 (1): 91-102. <https://doi.org/10.1558/jca.33291>.
- Hird, Myra J. 2020. 'Foreword'. In *The Temporalities of Waste: Out of Sight, Out of Time*, door Karma Eddison-Cogan, Ruth Barcan, en Fiona Allon. Routledge.
- Hird, Myra J. 2012. 'Knowing Waste: Towards an Inhuman Epistemology'. *Social Epistemology* 26 (3-4): 453-69. <https://doi.org/10.1080/02691728.2012.727195>.
- . 2023. *A Public Sociology of Waste*. Bristol University Press. <https://books.google.be/books?id=sB7oEAAAQBAJ>.
- Horton, Stephen. 1997. 'Value, waste and the built environment: A marxian analysis'. *Capitalism Nature Socialism* 8 (2): 127-39. <https://doi.org/10.1080/10455759709358740>.

- Houdt, Toon van. 1995. 'Money, Time and Labour'. *Ethical Perspectives* 2 (1): 11-27. <https://doi.org/10.2143/ep.2.1.563068>.
- Hummel, Gael. 1969. 'New landfill plan: Alps of garbage'. *Staten Island Advance*, 7 december 1969. https://www.silive.com/news/2011/07/historic_pages_from_the_archiv_8.html.
- Ingold, Tim. 2011. *Being Alive: Essays on Movement, Knowledge and Description*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203818336>.
- Kennedy, Greg. 2008. *An Ontology of Trash*. Albany, NY: State University of New York Press.
- Kristeva, Julia. 1982. *Powers of Horror: An Essay on Abjection*. Vertaald door Leon S. Roudiez. European Perspectives. New York: Columbia University Press.
- Latour, Bruno. 2013. *An Inquiry into Modes of Existence: An Anthropology of the Moderns*. Vertaald door Catherine Porter. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Lettow, Susanne. 2017. 'Turning the Turn: New Materialism, Historical Materialism and Critical Theory'. *Thesis Eleven* 140 (1): 106-21. <https://doi.org/10.1177/0725513616683853>.
- Lievens, Matthias. 2012. 'Marxisme En Ecologisme: Een Uitgestelde Ontmoeting'. *de Uil van Minerva: Tijdschrift Voor Geschiedenis En Wijsbegeerte van de Cultuur* 25 (4): 254-69.
- Lindner, Christoph, Meissner, Miriam,,. 2016. *Global Garbage : Urban Imaginaries of Waste, Excess, and Abandonment*. Abingdon: Routledge.
- Lippard, Lucy R. 2016. 'New York Comes Clean: The Controversial Story of the Fresh Kills Dumpsite'. *The Guardian*, 28 oktober 2016, sec. Cities. <https://www.theguardian.com/cities/2016/oct/28/new-york-comes-clean-fresh-kills-staten-island-notorious-dumpsite>.
- Marx, K. 1976. *Capital: A Critique of Political Economy, Volume 1*. Onder redactie van E. Mandel. Vertaald door B. Fowkes. Penguin Publishing Group. <https://books.google.be/books?id=A7GfucgfCAC>.
- McGuirk, Justin. 2022. 'Ours Is the Waste Age: That's the Key to Transforming the Future | Aeon Essays'. *Aeon*, 4 januari 2022. <https://aeon.co/essays/ours-is-the-waste-age-thats-the-key-to-transforming-the-future>.
- Meillassoux, Quentin. 2008. *After Finitude: An Essay on the Necessity of Contingency*. New York: Continuum.
- Monforte, Javier. 2018. 'What is new in new materialism for a newcomer?' *Qualitative Research in Sport, Exercise and Health* 10 (3): 378-90. <https://doi.org/10.1080/2159676X.2018.1428678>.
- Moore, Sarah A. 2012. 'Garbage Matters: Concepts in New Geographies of Waste'. *Progress in Human Geography* 36 (6): 780-99. <https://doi.org/10.1177/0309132512437077>.
- Morrens, Paul, en Paul De Bruyker. 2022. *Afvalgids: juridische wegwijzer voor de Vlaamse ondernemer*. Antwerpen: Wolters Kluwer. <https://anet.be/record/opacuantwerpen/c:lvld:1147015/N>.
- Morrison, Susan Signe. 2015. *The Literature of Waste: Material Ecopoetics and Ethical Matter*. First edition. New York: Palgrave Macmillan.

- Morton, Timothy. 2013. *Hyperobjects: Philosophy and Ecology after the End of the World*. Posthumanities. Minneapolis, Minn: University of Minnesota Press.
- Newman, Stuart. 2022. 'Marxism and the New Materialism'. *Marxism & Sciences* 1 (2): 1. <https://doi.org/10.56063/MS.2208.01205>.
- O'Brien, Martin. 1999. 'Rubbish values: Reflections on the political economy of waste'. *Science as Culture* 8 (3): 269-95. <https://doi.org/10.1080/09505439909526548>.
- O'Hare, Patrick. 2019. 'Waste'. In *Cambridge Encyclopedia of Anthropology*. [Http://doi.org/10.29164/19waste](http://doi.org/10.29164/19waste). The Open Encyclopedia of Anthropology. <https://www.anthroencyclopedia.com/entry/waste>.
- Parotto, Giuliana. 2019. 'The Political Challenges of the Posthumous Life'. *Contemporary Political Theory* 18 (4): 211-18. <https://doi.org/10.1057/s41296-018-0236-1>.
- Peeters, Jef. 2018. 'Het Antropoceen: zoeken naar een nieuwe bestemming'. *Oikos*, september. <https://oikos.be/87-09-peeters-het-antropoceen-zoeken-naar-een-nieuwe-bestemming/>.
- Pellizzoni, Luigi. 2016. *Ontological Politics in a Disposable World: The New Mastery of Nature*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315598925>.
- Preston, Beth. 2012. *A Philosophy of Material Culture: Action, Function, and Mind*. Routledge.
- . 2022. 'Artifact'. In *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, onder redactie van Edward N. Zalta en Uri Nodelman, Winter 2022. Metaphysics Research Lab, Stanford University. <https://plato.stanford.edu/archives/win2022/entries/artifact/>.
- Pyyhtinen, Olli. 2023. 'Living with Unruly Waste Matter: On More-than-Human Relations'. In *The Routledge International Handbook of More-than-Human Studies*. Routledge.
- Reno, Joshua. 2014. 'Toward a New Theory of Waste: From "Matter out of Place" to Signs of Life'. *Theory, Culture & Society* 31 (6): 3-27. <https://doi.org/10.1177/0263276413500999>.
- . 2018. 'What Is Waste?' *Worldwide Waste: Journal of Interdisciplinary Studies* 1 (1): 1. <https://doi.org/10.5334/wwwj.9>.
- Saito, Kohei. 2018. 'De ecologische breuk van het kapitalisme'. *LAVA*, 1 oktober 2018. <https://lavamedia.be/de-ecologische-breuk-van-het-kapitalisme/>.
- . 2022. *Marx in the Anthropocene towards the Idea of Degrowth Communism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Scanlan, John. 2005. *On Garbage*. London: Reaktion.
- Seaberg, Maureen. 1993. 'Fresh Kills landfill largest man-made structure?' *Staten Island Advance*, 8 augustus 1993. https://www.silive.com/news/2014/09/advance_historic_page_from_aug_10.html.
- Sijs, Nicoline van der. 2010. 'afval - (wat als nutteloze rest overblijft)'. Etymologiebank. 2010. <https://www.etymologiebank.nl/trefwoord/afval>.
- Spears, Timothy. 2001. Review of *Review of Waste and Want: A Social History of Trash*, door Susan Strasser. *The Business History Review* 75 (1): 181-83. <https://doi.org/10.2307/3116562>.

Strasser, Susan. 1999. *Waste and Want: A Social History of Trash*. 1st ed. New York: Metropolitan Books.

Taylor, Charles. 1985. *Human Agency and Language*. Philosophical Papers. Cambridge [Cambridgeshire]: Cambridge University Press.
<http://catdir.loc.gov/catdir/toc/cam024/84016966.html>.

Thill, Brian. 2015. *Waste. Object Lessons*. New York, N.Y: Bloomsbury Academic, an imprint of Bloomsbury Publishing Inc.

Ulmer, Jasmine B. 2017. 'Posthumanism as research methodology: inquiry in the Anthropocene'. *International Journal of Qualitative Studies in Education* 30 (9): 832-48.
<https://doi.org/10.1080/09518398.2017.1336806>.

Valenzuela, F., en S. Böhm. 2017. 'Against Wasted Politics: A Critique of the Circular Economy'. *Ephemera: Theory & Politics in Organization* 17 (1): 23-60.

Vallor, Shannon. 2020. 'Introducing the Philosophy of Technology'. In *The Oxford Handbook of Philosophy of Technology*. Oxford Handbooks. New York: Oxford University Press.
<https://dx.doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190851187.001.0001>.

Van Bommel, Alexis, en Kate Parizeau. 2020. 'Is it food or is it waste? The materiality and relational agency of food waste across the value chain'. *Journal of Cultural Economy* 13 (2): 207-20.
<https://doi.org/10.1080/17530350.2019.1684339>.

Van Wiele, Jan. 2007. 'Mary Douglas' Purity and Danger Revisited'. *Jaarboek voor Liturgie-onderzoek* 23:177-209.

Verbeek, Peter-Paul. 2000. *De daadkracht der dingen: over techniek, filosofie en vormgeving*. Amsterdam: Boom.

Verbeek, Peter-Paul, 1970-. 2005. *What Things Do : Philosophical Reflections on Technology, Agency, and Design*. Vertaald door Robert P. Crease. 2de dr. University Park, Pa.: Pennsylvania State Univ. Press.

Zwier, Jochem, Vincent Blok, Pieter Lemmens, en Robert-Jan Geerts. 2015. 'The Ideal of a Zero-Waste Humanity: Philosophical Reflections on the Demand for a Bio-Based Economy'. *Journal of Agricultural and Environmental Ethics* 28 (2): 353-74. <https://doi.org/10.1007/s10806-015-9538-y>.

Figurenlijst

Figuur 1: Afvalwereld (Charles Platt, 1971) (bron: Amazon).....	1
Figuur 2: “Groter dan de Grote Muur van China? Is de Fresh Kills vuilnisbelt de grootste mensgemaakte structuur?” (Seaberg, 1993)	5

